

17126
17127
17128
17129

Griffiths' Utopia

Griffiths' Utopia
Griffiths' Utopia

891.99

U-34

4 Griffiths
1882

20 03

891.99

U-34

ՅՈՂՀԱՆՆԷՍ ՍԵԹԵԱՆ

50

ԳՐԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆՔ

ԱՅԼԵՒԱՅԼ ԴԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Ա.

Կ. ՊՈԼՆՍ

ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1882

3745

ed in Turkey

ԱՌ

ՄԵՄԱՓԱՏԻՒ ՏԷՐ Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

Ազնիւ բարեկամ իմ,

Թոյլ պիտի ճափ ինձ որ Հայկական Կրթարանի Սաներուն նուիրեմ մի մասն քերթուածներու, զորս զանազան պարագայներ աստ եւ անդ ներշնչած են ինձ :

Եթէ, պարապ ժամերու մէջ, այս փոքրիկ գիրք կարենայ նոցա միտքն զբաղեցունել եւ օժանդակ լինել նոցա սրտի ազնուացման գործին, մեծ մխիթարութիւն մը պիտի լինի ինձ այս եւ վարձը անգին իմ փափագներուն :

25 մայիս 1882

Յ. ՍԵԹԵԱՆ

Օրբախոյ.

ԱՌ

ԱԶՆՈՒԱՄԵՆԱՐ Յ. Յ. ՍԵԹԵԱՆ

Սիրելի բարեկամ,

Ձեր ԳՐԱԿԱՆ ԶԲՕՍԱՆՔԻՆ զոր կը ձօնէք մեր սանուց յազնուացումն սրտից նոցին՝ թանկագին նուէր մի է ինձ համար եւ իրաւամբ մի հրահանգիչ զքօսանք Հայ ուսանողութեան եւ չվարանիմ ասել, համայն ընթերցասիրաց :

Թոյլ տուր ինձ ապա տալ հանել զայն ի լոյս, Կրթարանիս սանուց Պարզեւաբաշխութեան առթիւ, իրեւ մրցանակ պատշաճական, եւ ջերմագինս յանձնարարել զայն ի մասնաւորի ամենայն դպրոցականաց :

Ձերդ

26 մայիս 1882

Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

յՕրբախոյ.

Հիմնադիր-Տնօրէն Հայկ. Կրթարանի.

391
39

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԻՄ ՀՕՐ ՍԵՆԵՔԵՐՄԻ ՍԵԹԵԱՆ

ԵՒ

ԻՄ ՄՕՐ ՆԵԿՏԱՐԻ ՊԷԿԵԱՆ

ԱՐՁԱՆ

ԱՆՄՈՌԱՅ՝ ՍԻՐՈՅ

ԵՒ

ԱՆՅԱՄԱՔԵԼԻ ԱՐՏԱՍՈՒԱՅ

ՈՒՍԱՆ ՈՂՈՒԹԻՒՆ

Երբ յակնիռս կայֆնամարտութեան բանիցն ի լուր,
 Լաւ է քերեսս որ մերք ընդ մերք հայիք այլուր.
 Եւ երկնային ամբիծ սիրոյ քէ զլոյս սեսնէք
 Այս փունջին մէջ, ըսփոփեցաւ իմ հոգին հէք:

(Կ'բուլի քէ Անկեղծութիւնը, վաղ կամ անագան, մարդկային
 կենաց էական նկարագիրը պիտի լինի:
 Բարբեր յարաբերական են միայն:
 Պիտի ներուի ինձ, եթէ կ'կանխեմ:
 Կ'յուսամ քէ պիտի ներուին ինձ նաեւ քերութիւնք որք, զիտեմ,
 սպրդած են գործիս ամբողջութեանը մէջ:)

ՄԻԱՅՆ ՈՒԹԻՒՆ

Մինչդեռ արեւ փողփողի կապոյտ երկնից յաստարէզ,
 Կեանք սփռելով յընդհանուրս, կեանք յորդաբուխ, տօթակէզ,
 Եւ ամեն ինչ խըլըրտի խողով իւր հաց փըշալից
 Համայնի մօր արգանդէն, կամ նոր լուրեր ի յերկնից.
 Մինչ ճըռնչեն մեքենայք, փայլի ոսկւոյն հետ սուր խոփ,
 Եւ պալատներ բարձրանան. մինչ հիւս, շինող, քարակոփ
 Մարմարագործ կամ փայտեայ կանգնեն ի վեր շինուածներ.
 Ուր բնակին կամ մարդիկ կամ զանազան աստուածներ.
 Եւ երեւոյթք նորանոր պճնեն երեսն աշխարհի.
 Կենդանութիւն, սողալով որպէս վիշապ վիթխարի,
 Ամենուրեք սողոսկի, արփւոյն տօթէն ջերմացած,
 Արշաւելով օձապտոյտ ամեն տեղեր, բարձր ու ցած.
 Եւ արեան հետ հոսէ քիրտ, զի մարդոյն նեղ է երկիր,
 Զի ճնշուելով տառապին բազումք մարդկան վշտակիր,
 Զի դեռ եւրս բաւական փորձառու չէ մարդկութիւն,
 Զի չի բաւեր տակաւին այսչափ դարուց հըռնտիւն.
 Ո՛րչափ սիրեմ ամայի լեռանց վրայ թափառիլ,
 Միակ ընկեր ունելով ամպոց արծիւն անարդիլ.
 Ոտից անկոխ ժայռերու յածիլ վերայ եղբրաց,
 Նըսեմ վիհեր իմ ներքեւ, վերեսս երկին միգամած.
 Կամ անտառաց մէջ սուզիլ խորախորհուրդ եւ անտիւ,
 Ուր բոյսերու բազմութիւն իմ մտերիւնքն են անթիւ,
 Ուր անսահման լըռութիւն արքայական վեհութեամբ
 Խշիտէ ի մութ աշխարհի, այլ ոյր երկին է անամպ,
 Ուր լըսէ մարդ իւր կուրծին հանդարտ, անդորր բաբախիւն

Եւ հոգւոյն մէջ խմանայ տարտամ, այլ վեհ մի հծծիւն.
Կալ անդանօր մըտախոհ մինչ յետին ժամ տըւընջեան,
Մինչեւ այն սահը վըսեմ խորհրդաւոր լըռութեան,
Երբ դաւկահար վերջալոյս նուրբ նուրբ թելեր արձակէ
Խոտոց վերայ որ յայնժամ թըւին վարդէ, լելակէ:
Ո՛րչափ սիրեմ, ահ յայնժամ մարդկան վերայ արտասուել
Որ այս կենաց մէջ յուզին, տանջին այնչափ առաւել,
Որչափ հեռի ընթանան բընութենէն, մայր քաղցրիկ,
Որոյ ծոցին մէջ միայն կարենք լինել երջանիկ:
Ո՛րչափ սիրեմ մոլորիլ հեղեղին հետ որ, թաքուն
Սողոսկելով, հրաւիրէ մենաւորին խաղաղ քուն.
Դէտակն ի թուփս եմակին, նորա շրջանն որսնել,
Մինչեւ այսպէս կորուսել իմ արեհետըն անել.
Կառկառ բաղուկս յեց ոստին կամ մացառին փուշերուն,
Անդունդի մի եւ ժեռին մէջտեղ մնալ երբերուն.
Շիջուտ աչեր ամբառնալ այդ վայրերըն թաքթաքուր
Յեթերս զոմըն խնդրել, վահ, եւ գտնել զայնս իսկ թափուր:
Ո՛րչափ սիրեմ, երբ գիշերն մօտ է հասնել աստղափայլ,
Լսել բառաչ կովերուն որ տուն դառնան յամրաքայլ,
Բլրակին վրայ շրջեցնել խոր հայեացներ լուսավառ,
Ուր ամեն ինչ ինք խօսի թէ այս աշխարհ է խաւար,
Խաւար անհուն, ահաւելի, ուր թշուառ մարդն է անկեր,
Տգիտութիւն, կուրութիւն առած անմուռնչ իւր ընկեր:

* * *

Միայնութիւն, օթեւան այրած մաշած սրտերու,
Ուր մեծ խոհեր գան առ մեզ, երբ մարդկանէ ենք հեռու.
Քանինցս հոգւոյս թեւերով քո սրբափայրքն ելայ յայց,
Ի՛նչոք երբ լըռութեան լիմ հէք սրտին բիւր խոցուած,
Երբ դիմեցի, հիւանդոտ, քո բըժըշկիչ զօրութեան,
Միայնութիւն, սպեղանի որ խորհողած ես դարման:

Քանինցս, իմ գլուխ յեց ի ծնօտ, ապառաժի մի առաջ,
Արտասուութեամբ աչերով, արձակեցի բիւր հառաչ.
Եւ դիտեցի հրատոչոր հողին վերայ սորսորած
Թռչնոյն ըստուերն որ անցնէր եւ որ դառնար թեւաբաց,
Կամ փոթորիկոտ ծովու մի ափանց վերայ կանգնելով,
Քանինցս ճակատս թացաւ ցօղ ուկիւնուն, զով ու հով.
Եւ շառաջմանց մէջ լըսեց հոգիս ողորմ՝ հեծիւններ,
Որոյ ողբ մերթ դադարէր եւ մերթ անդէն վերածնէր:
Անհուն սիրով սիրեցի, միայնութիւն, քո տաճար,
Եւ արեցայ լիովին հրապոյրներով քո անճառ:
Ոչ զի կամիմ մարդկանէ հեռու ապրիլ բընաւին,
Ոչ զի կամիմ չըտեսնել կենաց պայմանն անհնարին.
Պարտ է որ մարդըն ապրի, եւ մրցում պարտ է կենաց,
Եւ պարտ է որ աստանօր լինին խնծիղ, կոծ եւ լաց.
Պարտ է լինին հարուստներ եւ աղքատներ միասին.
Եւ ճոխութիւնք պարտ է որ մերկութեանց քով փայլիլին.
Նօթեառնջ մարդն ընթանայ արիւնը տալ, որպէսզի
Մեծատունը լաւագոյն ագուի, չքուի եւ նազի:
Այլ նաեւ պարտ է լինին կարգ մը մարդիկ փութաջան,
Աշխատաւորք ժըրադլուխ, որդիք լուսոյ տըւընջեան,
Որոյ դործ է միշտ յառաջ, յառաջ փութով ընթանալ,
Որ աստղերը չափելով, չափեն երկրի բովքն եւ ալ.
Պարտ է որ մի տարրալոյծ ոսկին զննէ ընդ երկար,
Եւ բնագէտի կամ այլոյ ուրուք զննող մեծ հանճար
Վառէ հընոցն եւ քննէ. պարտ է նաւորդըն ժպիրհ
Ասպատակէ լոյծ տարրը. իմաստասէրն եւ դպիր
Խորհին քննեն որոճան, եւ ոմանք ալ թափառիկ
Առանձնութեանց մէջ երթան, տխուր մարդեր անոքիկ,
Քայլել լըռին, մըտախոհ եւ սիրտ խոցեալ կարեւէր.
Մինչեւ մարդը, այժմ ոչխար, վաղիւ, առիւծ, կանգնի վեր:

Ն Է

Անդ բազմած էր դալարեայ վրայ,
Մարդ եւ զեփիւռ առած ընկեր.
Վարդ եւ ծաղիկըն մարգարտեայ
Զնէ պատէին սիրահրաւէր.
Եւ ասէի. «Գեղեցիկ ես
Որպէս լուսինն հանդարտաճեմ,
Կամ բիւր ծաղկանց որպէս պարտէզ
Եւ կամ շուշան պարկեշտադէմ.
Անոյշ ես դու զերդ ծաղկանց հոյզ,
Զոր մեղուաց պարք թեթեւալանջ
Բուրաստանաց ծծեն ի բոյսս
Արեւուն տակ զեղածաճանջ:
Գեղեցկազմայլ են աչք քոյին
Որպէս լըճակք ականակիտք,
Եւ ի հայեացս քո հեշտադին
Ընկուղանին յաւէտ իմ միտք.
Կարապանման եւ գեղեցիկ
Է պարանոց քո նրբաճոյլ,
Եւ քո շուրջըն, աղնիւ աղջիկ,
Զմայլած թռչունք հիւ գան հոյլ հոյլ.
Այնչափ մաղերդ են զեղավարս,
Այնչափ ամբիծ է քո ճակատ,
Որ կարծեմ թէ յաւէրժահարս
Մի ես վրսեմ եւ սիրակաթ:

* * *

Եւ նէ ժպտէր հեղահամբոյր.
Մերթ աչքն յերկինս զնային ի լիւզ,

Մերթ ի մարմանդըն խնկաբոյր
Յառէր բիրս լուսացնցուզ.
Ուշիմ, վրսեմ զըրոյցներով
Իմ ուխտերուն տար պատասխան,
Մինչ զեփիւռը, թեթեւ եւ զով,
Գգուէր մաղերն մեղմատատան:
Քանիցս երկար երկար ժամեր,
Այսպէս միմեանց քովը նստած,
Հեղունք մեք ըզդորով մեր
Միմեանց սրտին մէջ սիրազգած:
Աչերս ուղղած իւր աչերուն,
Զերկին նոցա մէջ տեսնէի,
Եւ ձեռքս, դողդոջ եւ երերուն,
Սեղմէր զիւրն, հեղ եւ կաթովի:
Անհուն անձկով նմա ասէի.
«Դիտե՛ս զերկին սիրազարդիկ,
Երբ դու չըկաս մօտ իմ սրտի,
Անդ տեսնեմ զքո պատկեր փափկիկ:
Նայէ դալար այդ խոտերուն.
Երբ հեռի եմ քեզնէ, քոյր իմ,
Մարդրիտ-ծաղկանց մէջ երերուն
Ժմտին ինձ աչք քո մըտերիմ:
Տես նռնենին ծաղկաթիթիթ.
Երբ բացակայ լինիս տունէն,
Այդ կարմրագեղ կոկոնք վըտիս
Շրթունքդ աղու ինձ ներկայեն:
Լըսե՛ս սոխակն աղու նուազով.
Քեզնէ հեռի, տրամազգեցիկ,
Նորա երգոց մէջ, ի դորով,
Լըսեմ ըզձայն քո գեղեցիկ:

ԻՄ ԱՐՇԱԽԱՆՔԸ

Անհանգիստ հոգիս ըզքեզ որոնէ :
Եթէ մութ սլաստառ ծածկեր է զերկին ,
Կամ լուսով լցուն աշխարհն արթուն է ,
Ա՛հ , ըզքեզ խնդրեն աչք իմ տրտմագին :

Երբ ամալք լուսազանգ , երեկոյին զարդ ,
Յուշիկ քայլ առնուն դէս յերկինս օտար ,
Նոցա թեւերուն վրայ գեղազուարթ
Եւ ես սաւառնիմ քեզ դալու համար :

Երբեմն ի գարնան դիտեմ ի վերոնստ
Կիներ , կառք , աղջկունք , բազմախումբ մարդիկ ,
Փայլ փայլ մարգարիտ , ալանք բեհեզ , բուստ .
Ականջն հասնին խուռն երգեր մեղմիկ :

Մարմանդաց վերայ կամ ի խորս հովտաց ,
Տեսնեմ ըզնոսա որ չըջին , խայտան ,
Եւ կամ անձկանօք , զերդ մայր դրկաբաց
Որ , դորովակէզ , սպասէ իւր մանկան :

Յաճախ քայլերովս չափեմ մի ուղի
Ուր միասին գնացինք երբեմն թեւ ի թեւ .
Մէն մի քար , մէն տուն յուչ առնեն ինծի
Այն անցեալ օրերը սակաւատեւ :

Իսկ երբեմն կարծեմ թէ զքեզ տարեր են
Հեռաւոր յափուռն , յաշխարհ տարակայ .
Ո՞վ սկսամէ յայնժամ , ծովէն , լեռներէն
Ո՞րպէս շուտ անցնէ հոգիս որ քեզ դայ :

Իբր արագ արծիւ մի որ կորուսեց
Զիւր կէս սիրական ընդ ամսս սեւամած ,
Այնպէս փոթորկոտ միտք իմ ամպահերձ ,
Պատուելով զմիջոց , անցնեն թեւաբաց :

Օտար աստղերու տաք թափառայած ,
Կանգ առնում անդ ուր մարդիկ բընակին ,
Եւ յայն անհամար ամբոխս սեւեռած ,
Աչք իմ զքեզ խնդրեն , զքեզ կարօտագին :

Գիշերով յորժամ անցնիմ անհանգիստ ,
Ծառերուն վերայ եբբ հողմը դողայ ,
Յայն անծանօթ վայրս հսկեմ լուանիստ ,
Անհուն անձկութեանց մէջ սիրտ իմ լողայ :

Թէ անկնիմ յափուռն սառնապատ , նըսեմ ,
Ուր աղօտ է լոյս եւ վայրքն ամայի ,
Զիւնէ լեռներուն ես ըզքեզ հարցնեմ .

Այլ նոքա , ցո՛ւրտ , ցո՛ւրտ , կան լուռ ւ՛ահուելի :
Միայնութեանց մէջ , ձեռն ի ծնօտ յեցած ,
Հայիմ իմ շուրջը աչօք նըւաղկոտ .

Անցնող թռչնոյն ալ , որ գնաց թեւաբաց ,
Զքեզ հարցնեմ . աւա՛ղ , սլանայ վաղվաղկոտ :

Աւերակաց մէջ , ուր բուն շինէ բոյն ,
Երբեմն կանգուն , ողբամ դառնագին ,
Քանզի չըգիտեմ թէ կէսն իմ հոգւոյն
Ո՞ւր մընացեր է : Վայ իմ մութ բաղդին :

1878, Սեպտեմբեր.

ՄԱՅՐ ԻՄ, ՄԱՅՐ ԻՄ

Աստ անդ ցրուած վէմերուն մէջ բնտրեցիր ,
Մայր իմ , հանգիստդ , աւա՛ղ , յուշերդ ցան եւ ցիր ,
Մերթ յարթութեան եւ մերթ յանուրջն քընոյ
Գան թեւածել զլիսոյս վերեւ մըտախօհ ,

Որպէս օտար վայրեր դնացող թռչուններ,
 Վարանական, խնդրեն իւրեանց դաշտն ու լեռ:
 Երբ լուսնակին արծաթեայ ջինջ նըշոյլքը
 Կամ հողմախիլ ծաղկանց թերթից բիւր հոյլքը
 Երբեմն դան քո շիրիմը պատել շուրջ,
 Կամ երբ շնչեն մօտերն հողմունք սաստկաշունչ,
 Ասա՛, ըստուերդ ի՞նչ կը խորհի սիրական
 Կամ միտք քոյին գմեղ որոնել սէ երթան:
 Հեզ ուռենին շիրմիդ մօտերը կքէ
 Իւր սաղարթներն շարժուն մեղմիկ ի սիւքէ,
 Եւ շատ անգամ ցողաթուրմիկ տերեւք իւր
 Դալար հողոյդ սրսիւն կաթիլ դովառիւն:
 Ձեռն ըզդար դու յայնժամ տարերք թէ համայն
 Քո որդւոց հետ ըզմահ քո լան եւ ողբան:
 Ա՛հ, թէ գամ մի կարենայիր վերցունել
 Գլուխդ փոսին եզրերէն դուրս եւ հայել
 Բոլորտիքդ, գիտէ՛ս թէ ի՞նչ տեսնէիր.
 Ձորդիս քոյին որ դքեզ խնդրեն առաւիր,
 Ձորդիս քոյին, որոց քայլեր թափառիկ
 Յաճախ տանին դնոսա շիրմին քո մօտիկ.
 Քանզի կարծես բան մի պակսի մեր կենաց
 Երբ չունինք դքեզ, մայր իմ անոյշ սիրազգեաց,
 Եւ զի յոյսերն զոր տածէինք մեր համար
 Ա՛հ, ցնդեցան զերդ լոյս ամպեր հողմավար:

* * *

Մարդոց ձեռքէն յուսակըտուր
 Դարէ ի դար վայրայած,
 Ահա ես գամ քեզնէ խնդրել
 Աչացդ մի հայեցուած:
 Զարթիր, խնդրեմ, որպէս, յաճախ

Հապճեպեւում զարթնուիր
 Գրկել զորդիդ որ ձայնէր քեզ
 Անհուն սիրով բերկրաւիր:
 Աղաչեմ քեզ, գթա, մայր իմ,
 Դամ մի ելիր այդ հողէն
 Եւ վայրիկ մի ժըպիտք քոյին
 Հիւժեալ սիրաբա ըստօրին:
 Զարթիր, նեկտա՛ր. այս անունով
 Գողարիկ ըզքեզ երբ կոչեմ,
 Թերեւս լըսէ հոգիդ նըւաղ
 Եւ դու կանգնիս սիրաճեմ:
 Ի՞նչ վընաս կայ, երկինք կամ վիհ,
 Թէ մի վայրկեան ինձ ներէք
 Որ թեւերովս կարօտագին
 Գրկեմ զիմ մայր, որդիս հէք:
 Կենսածաւալ դու արեգակ,
 Մի շողդ, խնդրեմ, արծալէ
 Այդ նոճերուն մէջէն ի վայր,
 Ուր կան շիրիմք մարմարէ:
 Նորա ծանրը քընոյն մէջ
 Թող չըլանան իւր բիրեր
 Քո ճաճանչէն ակնախտիղ,
 Եւ նէ կանգնի անվահեր:
 Ձեռքէս բռնած, մայր իմ սիրուն,
 Քայլես վերայ մարմանդաց
 Եւ պատմես ինձ թէ ի՞նչ տեսար
 Հողուն ներքեւ ցրտազգեաց.
 Թէ ի՞նչ մութ է քարին ներքեւ,
 Եւ թէ սրչափ քաղցր է լոյս,
 Երբ մեռեալ մի յառնէ կանգուն
 Գերեզմանէն իւր անյոյս:

Եւ այն կղզւոյն գաղաթն ելնենք,
Ուստի օր մի նայեցանք
Մեր բոլորտիք, եւ լեռ, ծով, չէնք
Ժպտով էին լի բընաւք:
Շատ երջանիկ էիր այն օր,
Մայր իմ, ան շատ երջանիկ,
Եւ բաց աստի սիւք, շող, բոյրեր
Տային քեզ բիւր համբուրիկ:
Երկրին անարդ անձկութենէն
Դողցես այն օր ճողոպրած,
Եթերային նահանգաց մէջ
Շնչէիր օդ սիրամած:
Եւ անձկութիւնք, հողք աշխարհի
Թողին ըզքեզ մի վայրկեան,
Եւ երկնային ժըսիտ մ'աղւոր
Յողաց ճակտուդ սիրական:
Ուրեմն մարդիկ օր մ'ունին մեծ,
Մի եւ եթ օր որ փայլի,
Որպէս սեաւ սեաւ գիշերաց մէջ
Մի լոյս աստըզ փարելի:
Ա՛հ, այն բլրոյն գաղաթին վրայ
Որ այնչափ մօտ էր երկնի,
Եւ ուր ամեն բան լըռած էր,
Որպէս սիրտք մեր սիրալի,
Ուր մեր գլխոյն վերեւ մօտէն
Անցնէր դառնար ծանրաթիւ
Թռչնիկն անգամ որ մեզ հայէր
Դողցես իմն սիրալիր.
Իբրեւ թէ մեզ ազդ առնելու
Թէ երկնից շատ մօտ էինք
Եւ թէ անհուն գաղտնեացն առաջ

Պարտ էր որ մեք լըռէինք.
Քանի մի քայլ հեռի հողմէն
Մեղմիւ շարժէր երկցուկ,
Եւ կարծես թէ բարեւէին
Ըզմեզ իւր հեզ տատանմունք:
Ձեռներդ առած ձեռներուս մէջ,
Իմ տանջանքներ սկստմեմ քեզ
Եւ այն աղէտք եւ տառապանք
Որ զարկին սիրտս աղեկէզ:
Պատմեմ քեզ զիմ անուրջս հազար,
Որոց մէջ դու, կենդանի,
Ժպտէիր ինձ սիրողաբար,
Ի՛ երկին բացուէր գեղանի:
Եւ թէ ինչ ցաւ, քո մահին պէս,
Պիտի լընուր զիմ հոգի,
Եւ սրբան տար ինձ անձկութիւնք
Մի սուրբ հրեշտակ կաթոգի.
Հրեշտակ մի մայր հեղահամբոյր,
Գեղահասակ, փարելի,
Որ վարդ ձօնէ ինձ քաղցրարոյր
Եւ գնայ արագ անհետի:
Եւ նէ թողու զիս, մայր, աւաղ,
Ո՛րչափ թշուառ է որդիդ.
Նըմա դառնան փուշ սըրածայր
Ամեն վարդեր գեղաթիթի:

* * *

Քանզի դու երբեք, ան, չըդադրեցար
Ըզմեզ սիրելէ, գողտր եւ հոգատար,
Եւ միշտ խորհէիր թէ ինչ միջոցով
Կարէիր յայտնել քո խանդն եւ գորով.

Քանզի քո կենաց մէն մի սուղ վայրկեան
 Քո որդւոց համար անցաւ յանձկութեան .
 Քանզի ես յաճախ քո ծնդաց վերայ
 Անոյշ եւ շոյող մի բարձ ունեցայ ,
 Որոյ վերայ , հեղ , դընէի զիմ գլուխ ,
 Եւ խորհուրդք սիրոյ , վեհ եւ սրտարուխ ,
 Քո սուրբ աչերէն ի յիս անկնէին ,
 Որպէս ցողք այգուն ի տերեւս դրախտին .
 Քանզի քո ջանքերն երբեք չը զլացար
 Քո զաւակներուն բարեացը համար ,
 Եւ զի տրտում էր քո պայծառ ճակատ ,
 Երբ տեսնէիր զայնս եղուկ եւ վհատ .
 Մայր , առաւօտ մի արեգով փայլուն ,
 Երբ երկրէն յերկինս բընաւք են սիրուն ,
 Երբ վարդ ցողաթուրմ ծաղի օրուան հետ ,
 Եւ ծովը շողայ իւր դրանց մէջ նամէտ .
 Երբ արփւոյն նոր նոր շեռայլք կենասափիւռ
 Փայլիկին ի սաղարթս զոր գգուէ զեփիւռ .
 Եւ անդնդոց մէջ հողմերն ալ դադրին
 Լըսել զբընութեան մեղեդիս հեշտին .
 Կանուխ պիտ' ելնեմ մեր տունէն արտաքս ,
 Կայտառ եւ լըռին եւ ի քայլս արագս .
 Ձը պիտի նայիմ իմ շուրջն ինչ անցնէ ,
 Թէ մարդիկ ելած են թմրութենէ .
 Ձը պիտի դիտեմ փողոցներուն մէջ
 Եւ ոչ ի լերանց , հովտաց ելեւէջ .
 Ձը պիտի սպասեմ թէ արդեօք մի կոյս
 Գայ դրան մի առաջ , հեղ եւ սիրայոյզ ,
 Քաղել զեփիւռին համբոյրն անուշիկ
 Կամ գրկել սիրով ճաճանչներ դողտրիկ .
 Անտարբեր երգոց զոր վաղայարոյց
 Մըշակն հծծելով երթայ իւր սպասուց ,

Պիտ' երթամ արագ , աչերս սեւեռած
 Գետնի քարերուն ցիր եւ ցան ցցուած .
 Ձը պիտի քաղեմ ծաղիկներ անոյշ
 Որք ոտներուս տակ ցոյց տան հազար յուշ ,
 Եւ ոչ պիտ' երթամ խուզարկել փութով
 Մարդոց տառապանք , սէր , յոյս եւ գորով .
 Եւ թէ արիւնոուշտ դաշտերու վերայ ,
 Յորս մառախլաց հետ ուռմբ , լանթ , նետ տեղայ ,
 Քանիներ անկնին մեռեալ , վիրաւոր ,
 Թողլով ընտանիք մ' սմբողջ սրգաւոր ,
 Եւ թէ աղքատին տըխուր հիւզին մէջ
 Ինչ առնէ խեղճը ի հոգս անընդմէջ .
 Թէ արդեօք երկինք լուսայեղց , պայծառ ,
 Ծով , դաշտ , ձոր , հովիտ , դալարիք եւ ծառ
 Ինչ անասելի յուզմամբ լընուն զսիրտ
 Զոյգ սիրահարաց , հոգիքն ի խըլիրտ .
 Կամ անձկակարօտ սիրտն ի զարկս ուժգին ,
 Որպէս տանջին միտք անբաղդ սիրողին .
 Ձը պիտի խուզեմ մեծատանց պալատ ,
 Ուր լոյս եւ դաշնակ , ծածկոցք թաւապատ
 Մի երկրաւոր դրախտ յօրինեն չըքեղ ,
 Ուր երջանիկ մարդն ապրի սիրազեղ .
 Ձը պիտի լըսեմ խոխոջն առուակին
 Եւ ոչ հեղեղի մ' անկումն ահադին ,
 Փախըստեայ շունչը հեւ ի հեւ հողմոց ,
 Որք հոսին յահեղ դաշնականս եւ կոծ ,
 Սօսափիւն մայրեաց մեծ , դալարախիտ ,
 Բնութեան այն վըսեմ բիւր ու բիւր ժըպիտ ,
 Յորոց զուրկ մընայ հէք մի բանտարկեալ ,
 Մարդոց մէջտեղէն մերժեալ եւ լքեալ .
 Նորա սեաւ հառաչքն ալ թող չըհասնեն
 Մինչեւ յիս , զի , լուռ , աչք իմ արտասուեն .

Ձը պիտի խորհիմ թէ այդ մեծ թշուառ
Ի՛նչ կարէ խորհիլ, միայն, ապիկար,
Կամ թէ խոնաւուտ մի մըթութեան հետ
Ի՛նչ կերպով վարուի չըւառն անհեթեթ.
Ուղիղ ի շիրիմ քո պիտի երթամ
Եւ ձեռն ի ծնօտի, մայր իմ, պիտի լամ:

1877, Դեկտեմբեր.

Մ Ի Ա Յ Ն Դ ՈՒ

... She was his life,
The ocean to the river of his thoughts,
Which terminated all.

BYRON.

Գնացի շրջել ամրան աղուոր արեգակով
Հեզիկ ամիսնց վերայ, ուր գոգ մի հըրաշքով
Երկինք ի վայր էին իջած, պայծառ, փայլուն.
Անոյշ էին խոտոց բուրմունք, ջուրք պաղպաղուն:
Երկնամերձիկ բարձրանային վեհ կաղամախք,
Դալարադեղ մարմանդք, աղբերք, բլլուրք եւ վախք:
Շուրջ ամեն բան ժպտէր, խաղայր եւ էր զըւարթ,
Ամենքին պայծառ, վըսեմ եւ լուսալարդ:
Խուռներամ դասք ճերմակազգեստ օրիորդաց
Ճեմ առնուին ջուրց եզերքը դանդաղընթաց:
Յածէին աչքս մեղմաղձոտ այդ անտըխուր
Տեսարանաց վերայ, յամառ եւ յուսակտուր:

* *

Գիշերն եկաւ, գիշեր պայծառ, աստեղասփիւ.
Տանց մէջտեղէն նուագս արձակէր ի վեր բամբուլ:

Լուսնի լուսով ոտիցս ներքեւ հողն փայլիլէր.
Եւ դիտեցի. նազելաճեմ ամբոխն հոն էր:
Շընորհապարտ հոգիքն անձկաւ վերցունէին
Լուսապաղպաղ աչկունքն ի վեր դէպ ի յերկին,
Դոհանալու զբարութենէ մեծ Աստուծոյն
Որ կեանք ու սէր ցանէր յաշխարհ եւ բերկրութիւն:
Գիշ հեռիէն երգեհոնին լսուէր հեծիւն,
Ում հետեւէր աղջկանց պարերդ մի դողդոջուն.
Նըւաղ, անզօր, բայց հոգեկան մի դաշնականք
Զոր անըրջոց մէջ լըսենք մեք եւ դողդողանք:
Եւ շրջի ուրուի նըման, աչքս նամէտ
Սրբէի ես, զի դառնային արտօսրաւէտ:

* * *

Առ'ւօտ եղաւ. վարդածիր այդ մի զարդարէր
Հորիզոնին եզերքն ու գողտըր բլլուրներ,
Որոց ոտին տակ տարածուէր ծովափն հեզիկ
Ուռններով արտօսրաբուխ, կորագլխիկ:
Նորազարթոյց երգէին յոստա անոյշ թռչունք.
Դաշնակութիւն անսպասմելի, երգ տրտմասուգ,
Որ ցերեկին ցաւոց վերայ ողբ մ'է կարծեմ,
Ողբ մի զոր հաւք, թէպէտ բնաւին տըգէտ ու նսեմ,
Մարդկան ազգին վերայ կարգան առաւօտուց.
(Զի ի՛նչ են կեանք, բայց մի տանջանք տարապարտուց,
Յոր մարկութեան մի մեծ մասըն անկած, թշուառ,
Մի չարադէպ ձեռնն ներքեւ բազմաչարչար,
Ալեկոծի, զգայուի, շրջի ի վայր ի վեր,
Սրտերն այրած եւ հոգիներըն կարեվէր:
Կարի չըւառ եւ ողբալի մահացուք հէք,
Լայն տիեզերքի մ'առաջ կանգուն եւ յուսարեկ.
Լըռին, անմուռնչ հօտ բանաւոր էակներու,

Որ տանջընին եւ հային դէմքըն իրարու .
Կոյր մի բանակ զօրեղ, ահեղ առիւծուց սէգ,
Զորս կեղեքեն գոռելսք մըթին եւ անարժէք,
Եւ որք անլոյս աչերն արեամբ հեղձամիճուկ
Դարձունեն վեր յերկինս անխօս եւ անշըշուկ...)
Ես չըջի ամանց վերայ, միշտ տրտմալից,
Ակնապիշ անդ ի կարմիր դուռն արեւելից .
Իմ շուրջ գնային, ըզգընային մեղմախօսիկ
Դեռահասակ գեղեցիկուհեաց սլարք նաղելիք .
Թերեւս իւրեանց խօսքերուն նիւթն էի եղեր,
Եւ իմ վերայ փափրսային մեծ զարմանքներ .
Զէի լըսեր զնոսա . եւ ձայն նոցա չէր դար
Լընուլ իմ միտքն ուշով . այլուր իմ հոգին կար... :

* * *

Այո, Հէփտիւր, աղբիւր կենացս, ծաղիկ սրտիս,
Քոյր դու եւ հարսն հոգւոյս, արեգ իմ աշխարհիս .
Աղուոր հրեշտակ լուսապայծառ զոր կորուսի
Եւ խաւարին բանտ մի դարձաւ ինձ ծոց երկրի .
Աստեղանման լոյս աչքերով կոյս աննրման,
Ոյր նայուածոց անդունդին մէջ միտքս ընկլուզան .
Այո, հեռի քեզնէ, տարտամ եւ անհաստատ,
Մի անհատնում ոչնչի մէջ ապրիմ, աղբատ .
Առանց լուսոյ քո աչերուն չը գիտեմ ուր
Գընամ անյոյս, թափառայած, մըթին, արխուր .
Տիեզերաց ըզմայլադեղ հրճուանք անհուն,
Ամեն ինչ որ սիրտիէ ցաւերն անբաղդ մարդոյն,
Այգ, վերջալոյս, երգեր, այս բնաւք զոր դու գիտես
Թէ ինչ խանդով քեզնէ յետոյ սիրեցի ես .
Աւաղ, այս բնաւք անցնեն աչացըս առաջին,
Ի՛նչ անկարեկիր մընայ հոգին իմ ի ծըւէն :

Ոչինչ, ոչինչ կարէ լընուլ այն լայն պարապ .
Որ բացուեցաւ խեղճ սրտիս մէջ վշտաւառապ .
Պատառ պատառ եղած է այն, ո՛վ Հէփտիւրէ,
Եւ մեծագոյն մասն առնըլով թըւար ինձնէ :
Տես, անողորմ, ինչ աւերներ արարիր դու
Կենացս ուղւոյն վերայ, երաշտ եւ ահարկու :
Բաճրաթընիչ արծուի նըման միտք իմ սահէր
Վերջալուսոյն նըւաղ շողից մէջ լուսահեր,
Երբ արեգակն աշխարհի տար ողջոյն յետին .
Այժմ երկրաքարչ անկնին խոհերս վայրավատին :
Եթէ այգ էր, ի լուր երգոց տրտմող հաւուն,
Նըշուլաճեմ մի պատկերի մէջ շողշողուն
Տեսնէի զկեանս եւ զայս աշխարհ մեծ, այլ ունայն,
Հոն գիտելով մարդոց փրկիչ վեհ ապագայն .
Այժմ ապիկար եւ անտարբեր, ոչինչ գիտեմ,
Եւ այն լոյսեր, այն նըշոյլներ զըւարթագէմ,
Որ վերամբարձ տանէին զիս մինչեւ անհունն,
Այժմ տխեղճ բան մի դարձեր են անանուն :
Թէ տեսնէի անամպ, աղուոր մի երկնի տակ,
Մարդկան ամբոյս գիմել ի կռիւ արիւնազանգ,
Քեւ զօրացած, կայծակ լինէր հողիս ցասկոտ,
Վառել տըկար, տըգէտ մարդիկն անսիրտ, երկջոտ,
Որ կուրացեր են բռնութեամբ եւ չեն տեսներ
Թէ իւրեանց տեարք իւրեանց պէս են եւեթ մարդեր .
Այժմ ապառուժ, գիտեմ զդոսա շիջուտ աչօք,
Պարզ այն երկնի չափ անվրդով, մեկին, անհոգ :
Կամ երբ խուսի մի արարածներ տեսնէի ես,
Խեղճ, անարժան, բայց որք սիրեն փառաց հանդէս
Եւ որք առ այն ամեն միջոց լաւ համարին,
Ներէի ես նոցա, գըթած եւ ժմտագին .
Այլ արդ ժանտախտ թըւին նոքա իմ աչերուն,
Եւ փափագիմ որ շանթ պայթի նոցա գլխուն :

Այսպէս կըթոտ եւ ուժաթափ ոք եղած եմ.
Մի աւերակ դարձաւ աշխարհ ուր գրեց խնդրեմ:
Ա՛հ, թափուր է այս սիրտ թշուառ եւ եղկելի,
Եւ չկայ մի բան որ նորա չափ լըցուն լինի:
Ամեն բան լուռ մընաց իմ շուրջն եւ անբարբառ.
Խորտակեցան ամեն թեւեր կրծիս չըւառ.
Եւ ես, նըման մի մոլորեալ ուղեւորի,
Զոր շուրջ սպտեն խորին վիհեր, ժեռք վիթխարի,
Անոք, վըհատ, մութ գիշերին սպասեմ անձկաւ
Թաղուել ի նմա եւ մոռանալ զիս եւ ըզրնաւ:

1878, Օգոստոս.

ՔԱՆԳԱԿԸ

Թամ, թամ. ձայնէ ահա գիւղին մեր զանգակ.
Ունիլն դընենք, դեռ չէ ծագած արեգակ:
Ո՛րպէս նըւաղ հասնէ առ մեզ սյդ գանդիւն.
Գողցես մութին մէջ բարձրացած եւ կանդուն
Գըթած էակ մ'է, ոյր թառանջը հողեխառով
Ալեծածան թրթռան ընդ օդս անվրդով:
Թամ, թամ, ահեղ, այլ յուսալից է այս ժամ.
Մօտ է լոյսը թագաւորել, եւ յայնժամ
Պիտի զարթնուն մարդիկ զըւարթ, կենսալից,
Պիտի շողայ երկնի ճակատըն ամբիծ.
Առատաբուխ աստ անդ գետեր մարդկեղէն
Պիտի յուզին եւ ճանապարհքն ըսքողեն.
Աղբկալից պիտի հոսէ կեանք ի դուրս,
Ճոխ արիւնոյն տաք փայլին եթերք գեղալոյս:
Թամ, թամ. «Օրհնեալ լինի անուն քո, ո՛վ Տէր,

Մըմնջէ աստ ալեղարդ ոմն աղօթիկեր.
Օրհնեալ, ոյր ձեռն անեղ, հըզօր յօրինեց
Տիեզերքը այսչափ աղուոր, այսչափ մեծ:
Տէր, ապրեցուր զիս եւ մահէն սահալանէ:
Զի որչափ մարդ առ դուրս կենաց ժամանէ,
Այնչափ յարի նըմա, զի թինդ զանգակին
Յիշեցունէ նըմա օրերն այն անդին
Ուր, դեռ մանուկ, փայլէր կենաց առաւօտ,
Եւ անցնէին աւուրք զըւարթ, անաղօտ.
Ուր, ծաղկանց մէջ թեթեւաքայլ, վառվռուն,
Հաւածէր նա թիթեռնիկներ շողջողուն,
Այսք հըրացայտ, ճիշ բառնալով, սիրտ ի տրուի,
Ճաճանչաւուխտ երկնի ներքեւ անամպրոպ.
Մինչեւ այն ժամ երբ աղօթից զանգակներ
Կոչէին զնա յԱստուծոյ տուն սրբանուէր,
Տաճար նըսեմ եւ անըջունջ, ուր երէցն
Երեկոյեան մաղթանքն ասէր տրտմահեծ:
Թամ, թամ. որչափ յիշատակներ զարթնուն արդ,
Զերդ հոյլ ի հոյլ երամք թռչնոց սիրաղուարթ:
Մէն մի գանգիւն սրտին խօսի. մէն մի թինդ
Անդրադարձնէ հողւոյն մի ցաւ կամ մի խինդ.
Եւ ասէ մարդ. «Ա՛հ, այս ժամուն էր ահա
Որ առաջին անգամ իմ սէրն ես տեսայ:
Ո՛րչափ փոխուած է արդ, աւանդ, ժամանակ.
Ծիլ ծիլ փթթած վարդերու մէջ գեղունակ
Սիրաալըսակ ճակատս յայնժամ ծիծաղէր.
Կենաց ծովըն իմ շուրջն հանդարտ, խաղաղ էր,
Եւ ես, անքոյթ, վարէի օն, զիմ նաւակ,
Լուսափետուր ալեակներու նըշաւակ.
Եւ մեղմածուփ երբ ջուրց վերայ սիւք հոսէր,
Գանէի զիս յափին մարմանդն հողմասէր,
Որ կրկնէր ալեաց խորը եւ գլխոյս

Ածէր անոյշ մի հովանի մեղմայոյդ:
Այս պահուն էր որ սիրելին իմ տարան
Յանձնել հողին, ուր կայ այժմ իւր մենարան:
Աստղերը լան նորա վերայ գիշերը,
Եւ չորցունեն նոցա արցունք հողմերը:
Ո՛րպէս ծանրը ծանրը հնչէր մահաչուկ
Թինդ դանդակին, հեծկտանաց երբ աղմուկ,
Հեղձամղձուկ մեր կուրծերէն թռչելով,
Թնդացունէր այերքն անդորր, անխռով:
Երկայն ամեր անցան վերայ այն օրուան,
Փոփոխեցին յաճախ աստղերն իջեւան.
Երկայն ամառ, տօթ արեգով շողչողուն,
Եւ ալեղարդ ճըմեռ, դարուն ըզմայլուն
Քանիցս եկան եւ մեր հովիտ ծածկեցին.
Քանիցս արփին փոխեց իւր ռահ երկնային,
Եւ տակաւին ջնջուած չէ այդ յիշատակ.
Եւ երբ լըսեմ այդ ընդարձակ երկնի տակ
Մի միայն թինդն այդ ողբերգու պըղընծին,
Նորէն լեցուն աչերս որ այնքան լացին:
Սե՛ա նոճիներ, եւ դու կապոյտ հոգեյոյդ,
Խորին, խորին երկին, ամպեր մեղմայոյս
Զոր առկախեն պատկերներով քըմածին
Հողմեր վերայ լոյս եթերաց կամարին.
Լըճակին ջուրք, եւ առուակին ալեակներ,
Ոյց մըմունջին առաջ դողայ հոգի մեր.
Թեթեւ թռչունք, որ առաւօտըն ոգէք
Եւ որ ողբաք, կարծեմ, մարդոյն պայման հէք.
Ո՛հ, ասացէք, երբ հնչէ ձայն դանդակին
Եւ ազդ առնէ փախուստն առուրց թանկագին,
Երբ թրթռայ այդ պըղինձ զոր մարդն է կախեր,
Մի ընդարձակ սիրտ եղած, չէք բաբախեր:

ՀԱՅՐԵ ՆԻ ՈՐԴԻՆ

Մանուկն ասէր ծընողին.
«Ահա մարին ստուերք լեռին.
Բարձրացաւ վեր արեգակ:
Ընդէ՛ր տրտում ես, հայրիկ.
Ձե՛ս լըսեր դու զձայն քաղցրիկ
Զոր տան սարեակ է՝ ասպունճակ:
Ընդէ՛ր ժըպիտ չեմ տեսներ
Շուրթերուդ վրայ, եւ ոչ սէր
Փայլի մէջ քո աչերուն:
Պայծառացաւ մեր աշխարհ,
Եւ զարդերով վառ ի վառ
Ահա պճնեալ է բնութիւն:
Բիւր երգերու հասաւ ժամ,
Եւ բիւր թեւեր լուսածամ
Վառին, շողան ակնախաղ.
Մեղուն բզըլայ, ծըծէ հոյզ,
Մշակն արտին ցանէ յոյս,
Քարչէ մըջիւնն ալ իւր շիղ:
Ճերմակ ագնին մեր ծառեր.
Աստուած արփին է վառեր
Եւ իւր ջահեր՝ մեր երկիր.
Հարսանիք են տիեզերքին.
Այս ընդհանուր հիմնին
Հայրիկ, դու չե՛ս կարեկիր:
Վերը ձայներ չե՛ս լըսեր.
Թռչնիկն է որ երգէ սէր
Բարձր, բարձր երկնի մէջ.
Եւ հողմայոյդ մարդ, մարմանդ,

Որ ծածկեն զայդ դարեւանդ,
Հեզ ծով, առնեն ելեւէջ:

Թեթեւ ամպերը դիտեմ,
Որ հատանեն մեղմածեմ
Կապոյտն երկնի լուսասիւն.
Մինչ մազերուս մէջ փափկիկ,
Զոր չես գգուեր ալ, հայրիկ,
Խաղայ մանուկըն զեփիւն:

Հեռուն լըսեմ մէջ հովտին
Նըւաղ ճիւղեր զոր մանկտին
Բառնայ, թեթեւ պարեւով.
Նոցա ճակատ քրտնաթոր,
Զոր ծածկեն ձորն եւ ծործոր,
Փայփայել դայ անոյշ հով:

Եւ ակընդէտ կան ի վեր,
Եւ այլ եւս չեն կաքաւեր
Ըզմայլանաց տալ յագուրդ.
Զի մանկական սրտերուն
Անգամ տարտամ, երերուն
Խօսի բնութեան այդ խորհուրդ:

Սեւ սեւ հոգեր քո ճակատ
Է՞ր մըթագնեն սիրակաթ,
Հայր իմ, ո՞վ հայր սիրելի.
Որպէս սովոր ես, ընդէ՞ր
Քո հէք որդին չես գրկեր
Բազուկներովդ փարելի:

Ընդէ՞ր տըխուր ես, հայր իմ.
Եւ քո աչեր մըտերիմ
Ընդէ՞ր յինէն դարձունես:
Միթէ չըզգաս անսահման
Զեղումն այս վեհ խնդութեան.
Միթէ չըզգաս դու ինձ պէս:

Ընդէ՞ր տըխուր ես. պարտէ՞դ
Իջաւ մայր իմ, ահա տես,
Քաղել յասմիկ, մանիչակ.
Ոստոց ետին է պահուեր,
Եւ կարդայ ինձ հըրաւէր
Ներա բարբառն անուշակ:

Ընդէ՞ր տըխուր ես, հայր իմ.
Ամենքն ուրախ են, հրճուն
Երկինք, երկիր, ծով, եմակ.
Ծիծաղ ի շուրթ բնութիւն
Խայտայ զերդ նոր հարս ժպտուն:
— Եւ թշուառները, որդեակ:

1882, Մւս 46.

Ո Ր Բ Ե Ր Ը

Անժառանգներն են տարաբաղդ եւ լքեալ,
Անխըրախճան, տրտում, խոկուն, սիրտք բեկեալ,
Եւ անապատ աշխարհի մէջ տխրագին

Նոքա թափառին:

Ո՞վ պիտի տայ նոցա հացը. տէր չունին.
Եւ գիշերը, վաստակաբեկ իւր մարմին
Աստղերուն տակ հանգչեցունէ այդ մանուկ
Անխօս, անշըշուկ:

Ի՞նչ արարնա ցերեկն. անդուծ ցուրտին դէմ,
Որ փոքր ինչ եւս՝ եւ մատներով իւր դժխեմ
Սառեցունէր նորա ուղեղն աղաղուն,

Մուրաց երերուն:

Տեսանք ըզնա սալարիկին վրայ . բոկոտն էր .
կապոյտ , կարմիր եղած էին մերկ ոտներ .
եւ ծիծաղէր , քրքիջ բառնար կսկիծէն .

Յաւք կան որ մեծ են .

Մեծ ցաւեր կան , այո , ուր մարդ մոռանայ
լալու կերպը . կամ եթէ ոչ , խնդար նա .
Քանզի լըսած էր թէ մարդիկ արցունքներ

Տեսնել չեն սիրեր :

Ո՞վ պիտի տայ նոցա հացը . գործ չունին ,
եւ օրերով նոթի մնալն է դժուարին .

Քընոյ ժամ է գիշեր , սակայն մոլութիւն

Գիշերն է արթուն :

Եւ երբ ամբիծ որբն առաւիր աշխատի ,
Ձի դուն ուրեք ճոխն ողորմի աղքատի .
Երբ լոյս յուսայ նըմաններէն եւ խաւար

Գտնէ այդ թշուառ .

Երբ իւր շուրջը տեսնէ զըւարթ բիւր գէմքեր ,
Եւ դառնայ իւր սրտին , մահու սեւ պատկեր .
Ծիծաղ դժուանք տեսնէ այլոց ճակատուն

Վերայ շողջողուն ,

Եւ մերկութիւն , լըքում թախիծ խաւարին ,
Տըխո՛ւր ընկերք , երբ ներա շուրջ բոլորին .

Յայնժամ , աւաղ , ժպտի ժըպտ մի պաղչոտ

Ճոխին վաւաչոտ :

Ահա յայնժամ տեսնենք աղջկունք դեղանի ,
Վարդեր չարած ի գլուխ եւ ուսք հոլանի ,
Ծիծաղելով դառնալ արագ անդունդին

Եղերքն ահագին :

Եւ թոյն թաքուն նոցա բաժակն աղտեղէ .

Աւաղ , քանզի այդ մեղուհին անմեղ է ,

Եւ պերճութեանց վերայ ահով մերթ նային

Աչերն երկնային :

Վաստակելու ջանք արար այդ պատանին ,
Եւ մերժեցին , եւ գործ չըկար . անհնարին
Եւ խստըմբեր աղքատութիւն չարչարէր

Որբ մայրն եւ քոյրեր :

Ի՞նչ արար նա : Լայն էր աշխարհ , լայն էր տիւ ,
Եւ ապրէին մարդեր անչափ եւ անթիւ .

Ճակատ սուքստեց , ցոյց տըւաւ բուռն արեգին ,

Վայրկեան ահագին :

Ա՛հ , բացուեցաւ յայնժամ բանտին մութ բերան ,
Բանտ , խաւարչուտ , խոնաւ , ահեղ գերեզման ,
Որ կենդանի կլնէ էակն , ոյր ընկեր

Անվերջն է գիշեր :

Բանտ , մենարան ուր ակամայ մոռնէ մարդ ,
Ուր չըկայ կեանք , կապոյտ , սէր , երգ , բընաւ վարդ ,
Բանտ , անանուն արցունքներու , հոգերու

Տեղի ահարկու :

Բանտ , ոյր գիշերն է միշտ անասող , անլուսին ,
Ոյր խորութեանց մէջ բնաւ պիտի չը փայլին
Աստղեր , երկնի դրախտին մեղուք ոսկեթեւ ,

Եւ ոչ խակ արեւ :

Ձըպլտի՞ գլխանք նոցա վերայ . որբերուն ,

Որ այս դժբաղդ երկրի վրայ երբերուն ,

Վըհատ , անոք , չըլին այրած սրտերով ,

Չունենանք գորով :

Երջանիկներ , երջանիկներ . բերկրութեան
Երբ աւաջներ ձեր ականջին որոտան .

Ուրախ , զըւարթ , երբ եթերին տակ երգէք ,

Որբերն յիշեցէք :

Յիշեցէք այն տարաբաղդներ , ոյց երկին

Իւր ընդարձակ լոյսէն մերժեց մի բաժին ,

Եւ անհատնում մրթութեան մէջ խարխալեն

Եւ արցունք թափեն :

Մըխիթարիչ եւ անոյշ է գըթութիւն ,
Եւ ցող է այն ուրախարար, գըւարթուն,
Որ կարող է, թէ վիշտ ունիք, առնել գիւր
Նեղութեանց ձեր բիւր:

Գութ ունեցէք, եւ ձեր տաղտուկ փարատի:
Եթէ տրտում տեսնէք մի կոյս նորատի,
Ոյր աչերուն մէջ շիջած է բնաւ ժըպիտ,
Այն աչեր վըճիտ:

Կամ մի մանուկ ձեր նայուածոց հանգիւսի,
Ոյր ճակատուն վերայ մի սուգ եղիւրի
Իւր քող ձըգեց, նոցա թող սիրտ ձեր գըթայ:
Որբեր են նոքա:

Ձեր զանազան վայելից մէջ կայ պարապ:
Որ ծանրանայ ձեզ եւ լի է ձանձրութեամբ:
Յայնժամ թշուառ մի սփոփեցէք, եւ ստանաք
Եւ դուք մի սփոփանք:

Թէ դուք չունիք նոցա համար գութ լ'ոչ սեր,
Եւ միայն ձեր կենացն յարիք հեշտասէր,
Այդ խեղճերուն, ոյց տարտամ է ասլադայ,
Ո՛վ պիտի գըթայ:

Երբ ծաղկազարդ հասնէ դարուն ծիծաղկոտ
Եւ նորոգին բնութիւն, երկին, դալար խոտ,
Եւ բուռն հողին ալ յաջորդէ մեղմ գեպիւռ
Ձըւարձ, կենսասփիւռ:

Բուրաստանաց մէջ երբ պարէք եռանդով
Ողջունել նոր տարին, ուրախ, անվրդով
Թերեւս ձեզ մօտ կան թշուառներ ոյց դաժան
Թըւի ժպիտ բնութեան:

Եւ լուսասփիւռ սրահներու մէջ երբ դաշնակ
Եւ հոյլ ի հոյլ թռչին երգեր սիրանուագ:
Խնդի, սիրոյ եւ գորովի երբ գրկեր
Ձեզ լայն են բացուեր:

Եւ դուք խնդաք եւ անուններ տաք միմեանց,
Ձոր ձեր սրտին ազդէ սիրոյն ձեր նախանձ,
Եւ կաքաւէք եւ ոստոստէք հեւ ի հեւ,
Ձուգեալ թեւ ի թեւ:

Թերեւս որբ մի, վըհատ բնաւին այն պահուն,
Ձինք գլխիվայր նետէ յանդունդ մի թաքուն,
Եւ անայլայլ շողայ երկնի աստղազարդ
Ճակատ գեղազուարթ:

1882, Մւրս.

Կ Ա Ղ Ն Ի Ն

Մեծատարած ծառ, ո՛վ հսկայ հինաւուրց,
Որ դարերու բուռն հովերուն տըւիր կուրծ:
Կատար քոյին ամպերուն մէջ խառնըլի,
Նահանգներու մէջ բարձրաբերձ ուր արծուի,
Սաւառներով, արփուոյն շեռայլքն արբենայ,
Մինչեւ, խոնջեալ, ժայռին վերայ հանգչի նա,
Չափել փայլուն եւ հըրացայտ աչերով
Լայն անջրպետն որ ընդ երկին եւ ընդ ծով:
Ծառ հաստարմատ, որոյ թեւեր բիւրաւոր,
Նըման ահեղ վիշապներու զօրաւոր,
Տարածանին եւ դալարին աստ եւ անդ
Բիւզանդիոնի յերկնամերձիկ դարեւանդ:
Ո՛վ պահապան, ոյր կարծես թէ բազուկներ
Սուրթաններու գլխուն վրայ են տարածուեր,
Եւ որ հսկես գոգցես անդուլ անդադար
Մահիկներու բաղդին վերայ լուսատարր:
Ձի՛ մեծասքանչ ես, ո՛վ կաղնի: Քո ներքեւ

Ահա շունչեր անցեալ դարուց հեւ ի հեւ
Գան զովացնել տագնապայոյզ մեր ճակատ .
Եւ երբ դիտենք երկնի ներքեւ հըրակաթ
Այդ լուսավառ, ակնախըտիդ ծոցն անծայր,
Պատկեր երկնի խորհրդաւոր եւ պայծառ,
Ուր իբր ականք թեթեւապար, վառվռուն
Շողք արեգին ցոլան, ցայտեն եւ ոստնուն .
Յայնժամ, ո՞վ ծառ, երկնահամբոյր ոստոցդ հետ
Վեր համբառնայ հողին ի թռիչ անհեղեղ :—
Եւ ի՞նչ տեսար քո բունին շուրջ . ի՞նչ տեսար
Շուրջ քո գլխոյն որ ցարդ հայի սարէ սար :
Ո՞ր կտրիճներ անցան ներքեւ հովանոյդ .
Ո՞ր բանակներ, ո՞ր լեգէոնք մեծադուռի
Ողջունելով ըզքեզ անցան քո առաջ :
Մինչ քեզ հասաւ պանդխտելոյն խոր հառաչ,
Ոյր նաւ ծըփար յալիս ծովուն Մարմարայ
Եւ որ երթար մեռնիլ յերկրին իւր վերայ :
Ո՞ր թշուառին արտասուահեղձ նայեացներ
Արձակեցան մինչեւ առ քեզ բլուրն ի վեր,
Եւ մշտապատ երեկոյին լուռ պահուն
Հեծեց . «Ողջոյն քեզ, ո՞ Ստամպոլ խմսիրուն» :
Խոր գիշերներ սեաւ գաղտնիքներ հծծեցին .
Զո՞վ անդունդին խորն ընկեցին առանձինն :
Հողմը բերաւ մինչ քեզ ահեղ հռնտիւններ
Զոր ոգեւար մահապարտը հառաչէր .
Եւ սարսուեցաւ եւ դողացիր . դողացին
Ոստոց վերայ բունած թռչունք խմբովին :
Քանիցքս բուն գիշերն հեւաց եւ վայեց
Զիւր ոգեսպառ, մահացու ողբ տրտմահեծ,
Մինչ ամեն ինչ նիրհէր արդէն լ՝ ամպերուն
Մէջ կար լուսին գերդ արիւնոտ մի դաշոյն :
Անշուշտ երբեմն ամուրք եկան սիրահար

Քայլել դանդաղ հովանոյդ տակ հողմահար .
Ի՞նչ ասէին միմեանց . յապուշ կրթեցան
Սոխակին վեհ երգոցն առաջ սիրաճայն .
Եւ ամիսփեց իւր մատներով դողդոջուն
Երիտասարդն անոյշ վարսեր նազելոյն,
Զոր դառն հողմ երեկոյին ցրտաշունչ
Թափէր ցիր ցան շուրջ ճակատուն վայելուչ :
Դարերու շունչն անցաւ ընդ քեզ, ո՞վ կաղնի,
Ընդարձակեց ոստերուդ դրօշն հողանի,
Որոյ ներքեւ շոյտ սահեցաւ եւ անցաւ
Անթիւ մարդկան սերընդոց գետ սըրարչաւ .
Եւ դու կանգունկաս անյողդողդ, բարձրագլուխ,
Մինչ քո ստորեւ սահի կենաց արագ ուխ .
Եւ վաղ անկնող մարդոյն վերայ յար կանգուն,
Լաս, արտասուես դու մերթ ընդ մերթ ցօղն այգուն :
Եւ մինչ յուզին եւ տագնապին անդադար,
Մինչ եղիւլիքն ոյց կեանքն է մի եւ եթ դար,
Չեւ կարացած հասկնալ զիրեար, եւ մեռնին
Տըգէտ, տխմար, ապերժանիկ բընաւին,
Զորս հողմերուն տարածանես քո թեւեր
Գերեզմանաց վերայ մարդոյն վաղաւեր :

1882, Ապրիլ.

Փ Ա Ր Ո Ւ Ն

Պըսակ ճակտիս կապեցէք,
Կամիմ մոռնալ իմ ցաւեր :
Փունջեր իմ շուրջ թափեցէք .
Գարուն կարդայ ինձ հրաւեր :

Եւ մանկանալ ես կամիմ:

Արեւոյց զիս քո համբոյր,

Ո՛վ բընուածիւն խնկաբոյր.

Փունջեր, փունջեր, եղբարք իմ:

Գարո՛ւն, գարո՛ւն, փունջ ընդարձակ, անծայրածիր,

Զոր արեգին շընորհապարտ ձօնէ երկիր.

Ո՛վ բոյրերու, երանգներու վեհ ժամանակ,

Դաշնակութիւն բիւր երգերու սիրանըւազ.

Կենաց, խնդի, սիրոյ յուզմանց եղանակ հէշտ,

Ուր մարդ խանձող կակիծներու տայ իւր հրաժեշտ.

Ուր բոյսերու բուսնին ծիւեր, թեւեր՝ թռչնոյն,

Եւ հոգւոյն ալ՝ թեւեր թռչիլ դէպ ի յանհունն:

Ո՛վ հծծիւններ հովանոցին խորհրդազգեաց,

Ուր կենաց վրայ խօսին ամուրք գորովազգած:

Նըւաղ մնչիւնք աղաւնոցին. ո՛վ բալասան

Որ սըւարդի յէակս համբուն հըրահոսան:

Ծովափանց վրայ մարող երգեր հէք սիրողին.

Ճերմակ թռչունք որ ալեկաց մէջ ողողին:

Ակնապարար մարմանդք դալար եւ գոյնըզոյն,

Ուր մանկութիւն ձեմէ, պարէ մեղուաց հանգոյն:

Ծիծաղ, ժըպլիտ, հայեացք խորին եւ աղեխարշ,

Որովք սրտեր սիրատոջոր վարին ընդ քարշ:

Ա՛յ ծիրանի, կապոյտ, կանաչ, ոսկի բոյսեր.

Ա՛յ թուխ, ծաւի մեծ մեծ աչեր ուր վառի սէր:

Ո՛վ շողիներ երեկոյին սպիտակաթոյր,

Որ գերդ շըղարշ ծածկեն գերկիր անուշաբոյր,

Երբ բացական հորիզոնին ներքեւ դօղի

Արեգական շիջեւափառ ակնողի.

Ծայրակարմիր ամպեր, պատուարք հսկայական,

Ուստի վերջին հուրեր ժայթքէ իշխան տուրնջեան:

Ողջոյն, գարուն, միջնորդ սրտիս եւ չարին մէջ.

Յօղ զովարար աղեխորով հըրոյս անչէջ.

Ի քո տեսիլ ներեմ օձին իւր մահու թոյն,

Եւ դժնիկին ներեմ իւր փուշ դժնէագոյն,

Եւ գիշերին իւր ըստուերներ, խայթոց՝ մեղուին:

Էր երբեմն զի հոգւոյս մէջ բընաւ զեղուին

Մեծ դառնութիւնք անիրաւին, չարին ի տես,

Եւ յիս նըսեմ կուտակէին ամպք դէզադէզ.

Էր երբեմն զի այս կենաց իրք անհամբոյր

Ծըրարէին իմ միտքն ի մաշլ ինչ մըթասփիւռ,

Երբ անմեղին հասնէր վախճան դըժոխըմբեր,

Եւ վատթարին լինէր այգւոյն հող բարեբեր:

Մահահանգոյն ճըմեռ դաժան զիս պատէր շուրջ,

Երբ տէսնէի մարդիկ բազում, խոհեմ եւ լուրջ,

Որ գոհ էին այս պայմանէն եւ ոյց համար

Լաւագունի փափագողներն էին տխմար:

Տաղտուկ խորին յայնժամ լընուր զիս ցաւազին,

Լայի նման մօր որ ողբայ զմահ իւր զաւակին:

Զի անդունդներ խաւարամած հէք մարդկութիւնն

Շուրջ պատէին եւ գայթէր քայլ իւր դողդոջուն.

Զի լըսէի նուաղ հեկեկանք, գոռիւն ահեղ

Որ թնդացնէր կռուոյ դաշտերն արիւնահեղ...:

Ա.յլ մոռացայ ահա ամեն այս աղէտներ,

Եւ աղջամուղջ որ սրտիս խորը պատատէր,

Շիջաւ ահա քո ժըպլիտին առաջ փայլուն,

Դու թողութիւն ամեն ձմրան, ո՛վ սուրբ գարուն:

Կուրծիս մէջ է կապոյտն երկնի, առուին միմունջ,

Եւ երակացքս մէջ հոսի զեփիւռին շունչ.

Դայլայլիկներ, բզզիւնք, սըղոխ եւ սօսաւիւն

Հոսեցին յիս նըւիրական եւ քաղցր աւիւն.

Ճաճանջներու վերայ խաղայ հոգիս թեթեւ.

Ամեն ծիծաղ գգուիլ կամիմ. հօղմ, տուր ինձ թեւ...:

Պըսակ ճակտիս կապեցէք.

Կամիմ մոռնալ իմ ցաւեր:

Փունջեր իմ չուրջ թափեցէք .
Գարուն կարգայ ինձ հրաւէր,
Եւ մանկանալ փափագիմ:
Արբեցոյց զիս քո համբոյր,
Ո՛վ բընութիւն խնկաբոյր .
Փունջեր, փունջեր, եղբարք իմ:

1772, Ապրիլ.

ՏԵՍԻԼԸ

Անծանօթ էր տեղին, ծովուն առ եզեր .
Լայն էր ծովը եւ էր խաղաղ, աներեր:
Ապարանք մի բարձրանար անդ միայնակ .
Եւ ասպարանք չէր տեսնուած նոյնգունակ:
Շուրջն անբընակ, անէն ունջ մի թխալայորդ,
Ուր չէր քայլած բընաւ գոգցես մի անցորդ:
Եւ գիշեր էր. աստղեր չէին, այլ լուսին
Մերթ երեւէր վերայ երկնից երեսին
Եւ մերթ մըթին թաքչէր յետոյ ամպերուն,
Թողլով երկրին նըշոյլ աղօտ, երերուն:
Երկայն սրահներ ունէր պալատն անծանօթ,
Եւ մէն մի սրահ, որպէս լուսոյ մեծ անօթ,
Փայլատակէր եւ կրկնէր ի ծովուն,
Ձերդ լուսազանգ սիւներ յողբողդ, դողդոջուն:
Մարգարտայեռ պըսակներով, ըսպիտակ
Եւ ոսկեհուռ ագած հանդերձ ընդարձակ,
Ճաճանչակեր էակներու բազմութիւն
Այսըր եւ անդր երթեւեկէր չողջողուն:
Այլ, ո՛վ զարմանք, ոչ մի ձայն, ոչ մի աղմուկ,

Ոչ մի նըւագ, ոչ երգերու ինչ չըշուկ .
Այնչափ կենաց, այնչափ գեղոյ հետ միասին
Անասելի մահ մի տիրէր յամբօխին:
Եւ հայէի. չէի կարող իմանալ
Այդ բազմութիւնն անկարեկիր, անայլայլ:
Ճառագայթող սըրահներուն տակ, ի վայր,
Ընդնշմարուէր մի խաւարչուտ ներքնավայր,
Տարտամ, ահեղ տեղի գոգցես դժոխային:
Շիջուտ խարոյկք աստ անդ տըխուր մըխային .
Եւ դիտեցի. վըտիտ վըտիտ ուրուականք,
Որ մարդ էին, այլ յոյց հեռի էին կեանք,
Ապշած, միմեանց աչերուն մէջ հայէին .
Նայեացք տխմար, մըթին, նայեացք անմեկին:
Երկթացեալ մատներուն մէջ աստ ոմանք
Առնուին հացն եւ ուտէին. եւ անյագ
Եւ անհեղեղ ախորժակ մ'էր այս արդեօք,
Ձի լեղի էր այդ հաց եւ դառն. անդ այլ ոք
Ձեռացը մէջ առած իւր գլուխ լերկ, անհեր,
Արձանացած, լուռ, մըտածէր եւ խորհէր:
Յիմար կիներ, ծուներ դրած եւ ժպտուն,
Որք չըգիտես ննջած էին կամ արթուն,
Մանկան նըման բաներ ուժգին ընդգրկած,
Ծիծաղէին նոցա շրթամբք լայնաբաց:
Ես դարձուցի աչերս ի վեր ահաբեկ .
Անտանելի էր այդ տեսիլ կարի հէք:
Եւ պայծառ էր ասպարանքը տակաւին .
Այլ բազմութիւնն անհետացած էր բնաւին:
Միայն յամրաքայլ ոք չըլէր անդ գեղասանձ,
Եւ սա կին մ'էր, կին մ'անհանգիստ, սիրախանձ,
Որ մինչ ամենքն արդէն գնացին, հանգչեցան,
Նոր զարդերով պճնէր վարսեր ցիր եւ ցան,
Նոր գոհարներ եւ մարգարիտ յաւելուր

իւր ճակատուն լուսապայծառ եւ մաքուր :
երկայն ժամեր այսպէս անցան . նէ սպասէր ,
եւ հոսկ ասա չեկաւ ներա սրտին սէր . . . :

* * *

Եւ հայեցայ . ոչ եւս էին ճրագունք բւեր ,
եւ խաւարած էր այն պալատ լուսասիրիւն :
Ոչ եւս սիւներ նըշուածոյլ մէջ ջրոյն ,
Ուր պատկերէր մեծ աշարանքն երերուն .
Ոչ եւս էակն այն սիրատարի , անձկայրեաց ,
Ոչ եւս վարդեր , ոչ եւս հայլիք լուսամտ :
«Ա՛հ , ի՛նչ է այս , սարսափահար գոչեցի :»
Ջայն մի գոր մեք լրսենք երբեմն յանըրջի ,
Խորին ձայն մի որ չըգիտենք ուստի գայ ,
Բայց որ գոգցես պատմէ զիրացն ապագայ ,
«Այդ ապարանքն , ասաց , աշխարհն էր համայն ,
Եւ մարեցաւ . եւ այն էակ դիցանման ,
Որ ընդ երկար տատանեցաւ յար արթուն ,
Ճշմարտութեան ըսպասողն էր գիտութիւն» :
Սարսուռ անցաւ սրտիս խորէն , եւ յերկին
Երբ դարձուցի աչերս տխրած , տրտմադին ,
Ըզգացի որ սառէր ուղեղս առ ահի .
Ձի թուխ ամպեր լեռնանըման , ահուելի ,
Խեղդած էին գիշերներու վեհ դշխոյն .
Եւ պատառներ նոցա մըթին եւ տըմոյն
Ուրուագըծած էին ահեղ կերպարան ,
Որոյ անձեւ եւ այլանդակ մեծ իրան
Տարածանէր յերկնից երեսս ընդարձակ ,
Եւ ժպտելով քասքնելի ժպիտ մ'անառակ ,
Հինդ մատները դէպ ի ցըռուկ իւր տանէր . . . :
Ունայնութիւնն էր որ ծաղրէր զաշխարհ մեր :

24, Ապրիլ.

Մ Ա Յ Ի Ս

Ընդէ՛ր անոյշ է այդ մանկըտւոյն պար
Ընդ մարդ երփներանգ եւ մարմանդ փափկիկ ,
Ոյց տեսիլ սիրուն եւ գեղադալար
Յուզեն , որորեն մեր տարտամ ոգիք :
Սիրտ իմ , ո՛հ , ընդէ՛ր բաբախես ուժգին ,
Ուռիս , բարձրանաս զերդ ծով փրփրադէզ .
Ի՞նչ անցաւ ընդ քեզ , սիրտ իմ տրտմադին ,
Սիրտ խռով այլ հանդարտ , ի՛նչ անցաւ ընդ քեզ :
Ձի երկրի ծոցէն դո՛ւրս ելաւ Մայիս ,
Եւ վասն անորիկ յուզուեցար ընդոստ ,
Եւ անհուն , անվերջ զարմացմամբ նայիս
Թիթեռնիկներուն արշաւն ոստէ ոստ :
Ո՛ւր դիմեն նոքա , է՛ր թեւք դողդողան .
Մի՛ թէ տերեւներ լինին օդապարք
Ձոր շունչ գեփիւռին հեզ , խաղաղական
Վարէ , տատանէ ընդ ծառս եւ ընդ մարդ .
Կամ սիրտեր լինին ի կերպ թեւերու
Ճերմակ , չողչողուն պայծառ արփւոյն տակ ,
Որ խնդրեն գէական հեռու , շատ հեռու
Եւ վարանեալ կան , ուղւոյն անգիտակ :
Ո՛հ , այդ բզզիւներ , ո՛հ , ի՛նչ հոգեյոյզ
Օդային խմբերդ գոգցես երկնային .
Թէ մարդկան լինէր այդ երգ չող եւ լոյս ,
Անշուշտ լաւագոյն գերկին հասկնային :
Երկնից աղջիկն է Մայիս սրբազան ,
Եւ յուշ առնէ մեզ Յաւիտենութիւնն ,
Որոյ ձեռն , իբրեւ մոգն յիւր գաւազան ,
Վեր յարուցանէ այդ զարմանքն անհուն :

Արդարներու սէրն, հրճուանքն է Մայիս,
Եւ վիհ է խորին ծաղկամբ շուրջ պատած,
Որոյ եղերքէն թէ ի վայր հայիս,
Դուրս փայլատակէ համայնից Աստուած:

Ի՞նչ կամին ասել ուրեմն այդ ձայներ
Բիւրաւոր թռչնոց եւ միջատներու.
Ընդէ՞ր մերթ հեծեն եւ մերթ, սիրտ յերեր,
Կարծես հիացումն յայտնեն իրարու:

Առաւօտներն են ճիչերով լըցուն.
Շաղն է մարգարիտ որ յեռու մանեակ
Եւ ասպարանջան բնութեան թեւերուն,
Ոյր անձկաւ ճըչեն սոխակ եւ սարեակ:

Թող ուրեմն որոց սիրտեր բաբախեն,
Ելնեն ընդ առաջ հարսին երկնառաք,
Զոր արչալուսոյն կառքերն հըրեղէն
Հասուցին յաշխարհ մեր արագ արագ:

Երիտասարդներ, ոյց լոյս է հոգի,
Դաշտերն ընթացէք կայտառ, շուտաքայլ,
Եւ սուրբ ըզգացմունք, հեղ եւ կաթողի,
Վառեն երկնամբարձ աչեր լուսափայլ:

Եւ պուրակներու ներքեւ դուք կանգուն,
Պիտի բարձրացնէք ձեր սիրտերն ի վեր.
Մայիս վեհ նըւագ մ' է սիրով լըցուն.
Եղովկայնոցիկ որ զայն չեն լրսեր:

Եւ գնացէք չըջել, աղջկունք, թեւ ի թեւ
Հովանիներու ներքեւ զովասփիւռ,
Եւ ձեր վարսերուն հետ փափկիկ, թեթեւ
Թող ի խաղ մտնէ մանկազուարճ զեփիւռ:

Ալեգարդ ծերեր, սեմոց վրայ նստած,
Թող դիտեն թուանց պարերն եւ կաքաւ,
Եւ յիշատակներ հեռուստ սրտազգած
Նոցա առաջէն թող անցնեն կարգաւ:

Ո՛վ անցեալ ամեր, աւուրք մանկութեան.
Լուսոյ եւ սիրոյ հեշտին վայրկեաններ,
Որ կիսամոռաց անընդ նըման
Հիւ գան, շուրջ յածին գլխոյն ալեհեր:

Եւ ձայնք հեռաւոր հասնեն ականջին,
Զայնք անցեալ աւուրց, եւ ասլած հայի.
Եւ երախային զմայլմանն առաջին,
Ծերունւոյն զարմանքն ալ յոյժ նըմանի:

Եւ շիրիմներն ալ այն պահուն խայտան.
Զի ծաղկունք, ճիչեր, դալարիք, երգեր
Զըւարթացուցին մահու տեսարանն,
Որպէս աստղերը պճնեն զմութ գիշեր:

Թող բերկրին բընաւք եւ յուսով լընուն.
Ծերն, որպէս մանուկն, ագնի թող հրճուանք.
Թող սարսափ չազդէ մեզ մահուան անուն.
Հաւատացէք ինձ, այս միայն չեն կեանք:

Հանուրց աւաջին, երկնի դունդերուն,
Հեռաւոր շնչոց, այս ամենուն մէջ
Զայն մի ես լրսեմ, ձայն աներերուն,
Որ ասէ մեզ թէ հոգին է անչէջ:

Այո, դուք ամեն ոյց դառնացան կեանք,
Դուք որոց շուրթեր ոչ եւրս ժպտին,
Ուրախ եղէք դուք, նորոգին համայնք.
Ծեր աշխարհն ահա ժպտի վերըստին:

ԱՌ ԶԱՐՈՒՀԻ ՍԵՓԵԱՆ

Մի հարցներ ինձ, մանկիկ, թէ էր չեմ գըւարթ,
Կամ էր յաճախ կամ անմեղունչ:
Քեզ արդ ժպտին գարուն, գորով, գգուանք, վարդ,
Գընա՛ս պարտէզ. խնդան աչերդ սիրազարդ,
Եւ մօր քոյին չինէ փունջ:
Դեռ ամբողջ են երկնի աստղեր քո համար
Դեռ այս կենաց ամբողջ ծովը չը տեսար,
Եւ իմ սրտիս ալ մի լինիր հետամուտ,
Զի քեզ միայն երանութիւնք անհամար
Մաղթէ հոգիս հայրագոյն:

Անփոյթ եղիր զեփիւռին պէս մանկական.
Վազէ՛ քաղել ծաղկունք բիւր.
Թէ արցունքներ տեսնես ալ յաչըս մարդկան,
Մի՛ զարմանար. են աստ ոմանք որ ողբան.
Նոքա ամպ են, դու զեփիւռ:
Նոքա տրտում արարածներ են, ունին
Որ իւր վերքեր, որ իւր ցաւեր անքնին,
Որ իւր անդունդ ուր դժուարին է հայել,
Որ իւր գաղտնի մորմոքներն անհնարին
Զոր ճանչնալ քեզ չէ վայել:

Մի՛ հարցներ ինձ, ո՛վ Զարուհի, է՛ր յանկարծ
Շիթ մի լընու իմ աչեր.
Ո՞չ ապաքէն երբեմն ամպեր միգամած
Պատեն երկնից պայծառ ճակատ, եւ ալեաց
Զայնք յանկարծ չե՞ն հառաչեր.
Արժէ՞ միթէ գիտել դոցա մութ պատճառ,
Զէ՞ որ կապոյտն ունի գաղտնիքն իւր անճառ,

Եւ խորք ծովուն չունին իւրեանց խորհուրդներ.
Ի՞նչ փոյթ է մեզ է՛ր սփռեցաւ աստ խաւար,
Կամ անդ է՛ր բնաւք են յուզուեր:

Միայն, երբ ամբ քո հասակը զարդարեն,
Եւ զարգանաս դու գեղով.
Երբ անուրջներ, որ անշուշտ գան Արդարէն,
Յուսածիծաղ ոգեաց նըման, թռին պարեն
Ճակատուդ շուրջն անվրդով.
Երբ խելամուտ լինիս իրացն աշխարհի,
Եւ անդունդ մի քո աչերուն երբ վառի,
Եւ սակաւ ինչ այդ լոյս փոխուի մըթութեան.
Երբ քո համար շողն անաղօտ խաւարի,
Բախմունք սրտիդ երբ թնդան.

Երբ տարբեր իմն ազգեն հոգւոյդ երեկոյն,
Այգն եւ ծաղկունք եւ երգեր.
Եւ քեզ համար տարբեր գոյներ ըզգենուն
Արշալուսոյն սուրբ երանգներն անանուն,
Զոր գողտր երկինն է ագեր.
Երբ դու տեղեակ լինիս անվերջ արտասուաց
Զոր հեղու աստ տըխուր կարգ մի մահացուաց,
Որոց համար հրապոյր չ'ունի այլ ոչ ինչ,
Եւ թախիծի տարտամ մըռայլ սեւազգեաց
Պատէ աչեր քոյին ջինջ.

Երբ երեկոյ մ'անցնես ընդ այն ճանապարհ,
Մերձ ծովափին հեզ եւ լուռ,
Որոյ եզերքն որորուին զուգապար
Մատաղ նոճի մ' եւ վարդենի մի խոնարհ
Իւր թերթերով քաղցրաբոյր.
Երբ թերեւրս ես ոչ եւս եմ եւ տապան

Մոռացութեան, զերդ կախարիչ մ'անկործան,
 փակած է քո հօրեղբայրը, Զարուհիս.
 Երբ, ասեմ քեզ, անցնես դու ընդ շաւիղն այն,
 Կանգ առ վայր մի, յիշէ՛ զիս:

Անդ մի հրեշտակ, հրեշտակ էր նէ կամ մի կոյս
 Որպէս քիչեր միայն կան,
 Վարդեր քաղեց, երբ երեկոյն մեղմալոյս
 Ելնէր յերկին, եւ նըւիրեց եղլեւոյս
 Մի ժըպիտով սիրական.
 Եւ թողաւ զիս, եւ մարեցան բիւր աստղեր
 Իմ ամպադէմ երկնիս վերայ, եւ աւեր
 Անհընարին այս հոգւոյն մէջ դործուեցաւ.
 Եւ այս հէք կուրծ որ յանչափ սէր բաբախէր,
 Լըցաւ ի վիշտ եւ ի ցաւ:

Մի հարցներ ինձ, մանկիկ, թէ է՞ր չեմ գըւարթ,
 Կամ է՞ր յաճախ կամ անմուռնչ:
 Քեզ արդ ժպտին գարուն, գորով, գգուանք վարդ.
 Գընա՛ պարտէզ, խնդան աչերդ սիրազարդ,
 Եւ մօր քոյին շինէ՛ փունջ:
 Դեռ ամբողջ են երկնի աստղեր քո համար,
 Դեռ այս կենաց ամբողջ ծովը չը տեսար,
 Եւ իմ սրտիս ալ մի լինիր հետամուտ,
 Զի քեզ միայն երանութիւնք անհամար
 Մաղթէ՛ հոգիս հայրագութ:

1879, Սեպտեմբեր.

ԹՈՂ ՁԻՍ

Թող զիս, պատկեր շընորհալի,
 Որ զիս այնչափ հալածեցիր.
 Բաւ են տանջանքս, թող քո յուշեր
 Մեկնին ինձնէ՛ արդ ցան եւ ցիր:
 Բաց աչերն իմ քո համար լան,
 Եւ երկիւղով իմ նինջ լըցաւ.
 Բաւ են խորհուրդք գիշերային.
 Բաւ ինձ այսքան արցունք ու ցաւ:

Թող զիս, սրտիս կէս սիրական.
 Լաւ է ապրիմ քեզնէ՛ հեռի,
 Քան մըշտահոս արցունքներով
 Լըցուն աչերս ողորմելի,
 Երկնից կամարը սեւեռած՝
 Հոն նըկարեն քո պատկերը,
 Զոր առժամայն սեաւ ծածկութով
 Գան եղծանել մութ ամպերը:

Թող զիս, կենաց իմ նըպատակ.
 Ի զուր, աւաղ, զուարթ երազներ
 Լոյս փոխեցին սեաւ սեաւ գիշեր.
 Զի արդ մինչ բնաւք նիրհեն խաղաղ,
 Կամ կեանք եւ սէր խաղան շարժին,
 Հըզօր ձեռ մի, ցերեկ կամ ցայդ,
 Սեղմէ՛ աղիքն իմ հէգ սրտին:

Թող զիս, Հեփտիւր. լի է հոգիս
 Անմեկնելի կըսկիծներով.
 Կեանքս անապատ մի է դարձած,
 Ուր թափառիմ աղէխորով:
 Մերժեմ ես յոյս. պարտ է մոռնամ
 Ըզքեզ, ծաղիկ իմ յոյսերուն,
 Զի վարդեր կան զոր մատունք մեր

Անհրապելի պարտ է թողուն :
 Թող զիս . արդէն բնաւ թողին զիս .
 Մի դասաւիք եղայ չըւառ .
 Եւ այդ արեգ որ ամենուն
 Շողայ , վըսեմ եւ սիրավառ ,
 Յուրտ նըշոյներ միայն սփռէ
 Խաւերուն մէջ սրտիս , աւեր ,
 Եւ ես չըջիմ աստ որպէս կոյր
 Որում նոյն են տիւ եւ գիշեր :
 Թող զիս , եթէ գայ ժամանակ
 Ուր դու ցաւիս սակաւիկ մի
 Քո մտերմին վերայ թշուառ ,
 Մըտած է թէ Աստուած կամի
 Որ երբեմն լինին մարդեր ,
 Որոց համար , ահ , յաւիտեան
 Փակուած մընան , մութ , անողոք ,
 Ամեն դուռներ երջանկութեան :

1875, Սեպտեմբեր.

ԼՈՒՍՆԻՆ ՏԱԿ

Մարդիկներէն հեռացած ,
 Խաղաղիկ ճեմելով ,
 Գիշեր մի էր դեղապանձ ,
 Երթայինք դէպ ի ծով ,
 Որոյ խորին է յատակ
 Գեղեցիկ լուսնին տակ :

Յիշէս արդեօք , Հեփտիւրէ ,
 Ինչ պայծառ էր երկինք ,

Որոյ նըշոյն արծաթէ
 Գգուէր քո խոստովք ,
 Երբ ծովափանց մօտեցանք
 Գեղեցիկ լուսնին տակ :

Ձը գիտեմ թէ քո բազուկ ,
 Կուրծքիս մօտ հանդէլով ,
 Ինչ թեւերու յեղյեղուկ
 Դիպեցաւ սրտիս քով .
 Զի առժամայն վեհ հրճուանք
 Ըղգացի լուսնին տակ :

Ինչ անոյշ էր այն ժըպիտ ,
 Որ չրթանցդ վերայէն
 Տարածուելով հեղափթիթ ,
 Սփռէր վեհ լոյս մ'անդէն .
 Կարծեցի ես մի հրեշտակ
 Տեսնել անդ լուսնին տակ :

Չէ՞ որ չրթունք սիրայոյդ ,
 Երբ փայլին քո աչեր
 Տարածելով սէր եւ լոյս ,
 Մըմնեն ազօթիկեր .
 Այսպէս եղաւ իմ տատրակ :
 Գեղեցիկ լուսնին տակ :

Բառեր ի զուր խնդրէի
 Քո սրտին ուղղելու .
 Ի զուր , չըփոթ , եղկելի ,
 Զանայի խօսելու .
 Լըռին եւ մունջ չըջեցանք
 Գեղեցիկ լուսնին տակ :

Եւ մինչ երկիր եւ կամար
Ժպտէին երկնքին,
Զերդ զոյգ աստեղք սիրահար
Որ անխօս փայլելիւն,
Հոգւով էր որ խօսեցանք
Գեղեցիկ լուսնին տակ:

1871, Ապրիլ.

ԱՌՏԷՐՈՅ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՃԵՄՔ Ի Ք.

Զով են այերք, երկինք են զով.
Եկ, մէկտեղ շրջինք.
Դալար ափունք, եւ հեզ է ծով.
Ճարակին խաշինք.
Լըսե՞ս մօտերն, լըսե՞ս զխոխով
Վըճիտ առուակին.
Հրաւիրէ՛ զմեզ որ յամայնով
Ժուռ դանք առանձինն:
Դիտէ հեռին, ո՛վ մտերմիկ,
Տես, ինչպէս ծովը
Անծայրածիր՝ գգուէ մեղմիկ
Լոյս հորիզոնը.
Նըման թեւոց մեր հանճարին
Անգոր, երկրաքարչ,
Որ առաւիր գրկել ճգնին
Զանձանօթն աշխարհ:
Ամպերուն մէջ տեսնե՞ս թռչեւ
Յինն բարձրաթըռիչ,

Որոյ հաղիւ կարենք լըսել
Ըզնըւաղ սըռիչ.
Ո՛րպէս նըման է հէք մարդոյն
Որ ընդ մէջ կենաց
Դեզերելով՝ հոսսի երերուն
Հեծէ՛ դիւր հառաչ:
Կանգ առ սակաւ, ոտիցքդ տակ՝
Ծաղիկ մի կայ հոն.
Գարուն մանուկ եւ սիրունակ
Նեւեց զայն ի ձօն.
Մի՛ թէ ճմլեւս զայն տարածամ,
Քաղենք զայն սիրով.
Մեր կեանք, թէ եւ ծով դառնահամ,
Ունին ժպիտ գորով:

* * *

Զով են այերք, երկինք են զով.
Մոռանանք զաշխարհ.
Բարձրացուր աչքդ, դիտենք ուշով
Զերկին ամպածրար:
Ո՛չ արեւ կայ, ո՛չ ալ լուսին
Նոցա մէջ այժմիկ.
Կարենք անվախ զննել լուին
Կապոյտ այդ երկինք:
Գիտե՞ս, աստ, ո՞ր բարձրացոյց
Զայդ վըսեմ կամար.
Ո՞ր ձեռն անհուն՝ մեծակառոյց
Գըծեց զայդ կոպար,
Որմէ ի բաց չըկայ ելնել
Ո՛չ արեգական,
Եւ ո՛չ լուսնին արհամարհել

Զիւր ծիր բացական :
Եւ այն գնդերըն ահագին
Ո՞ ցանեց , ո՞ ոք ,
Իբրեւ սերմունք զորս մըշակին
Սրսկէ ձեռն անհոգ :
Ո՞ տար ինձ , ահ , անհուն թեւեր
Որ զիս տանէին
Ընդ ոլորտըս երկնից յեթեր ,
Ի խնդիր էին :
Տեսնէի թէ ո՛ւր կը յանգի
Տիեզերաց գիր ,
Կամ լուսաւորքըն այդ երկնի
Երբեք չե՞ն սպառիր :
Բայց ո՛ւր երթամ . միայն խորհուրդ
Այդ անվերջութեան
Ճմլէ զմիտս իմ որ , անյագուրդ ,
Վայր անկնին կործան :

* * *

Զով են այերք , երկինք են զով .
Թողունք մեք զանհունն ,
Որում հասնել իւր նայուածքով
Ներուած չէ մարդուն .
Ի՞նչ փոյթ է մեզ որ ի նանիր
Վաստակինք յաւէրժ
Կորզել գաղտնիք մի մըթածիր ,
Ոյր ծայրն է անվերջ :
Թող որ մտքով մեք ընկղմինք
Յոր զմեզ սլատեն շուրջ ,
Ծով , ծառ , ծաղիկ , բոյր , արեւ , սիւք ,
Երկոյն , աշաւուր :

Թող հեղ մրմունջ այդ ծփանաց ,
Զոր լըսենք հաղիւ ,
Որրէ զհոգի մեր վշտազգեաց
Ի նըւագս աղնիւ :
Այդ մանր ալեաց ճողբիւնին մէջ
Ողբ մի գիտեմ ես ,
Զոր ծովուն գիրկը յեկեւէջ
Հծծէ մերոյն պէս .
Անհոն կարօտ զոր մէն մի մարդ
Ի կուրծս իւր ըզգաց ,
Զոր հողմ , ալիք , անտառք , հող , վարդ
Ըզգան անձկայրեաց :
.
Կարի զըւարճ են այս վայրեր .
Թող որ , լուռ եւ մունջ ,
Դիտենք անոյշ բնութեան ըզտէր ,
Զհամբոյր եւ ըզփունջ .
Անցնեն , անցնեն այս օրերն ալ .
Պարզ են արդ երկինք ,
Վաղիւ , գիտեմ , մութ , ողբ եւ լալ
Լինին մեր բաժինք :

1875, Յունիս .

Պ Ա Ր Դ Մ Ի

Հանդիր, ծաղիկ, հանգիր սրտիս ի վերայ .
 Ասա ինձ, ո՛հ, զոր ինչ սէրն իմ քեզ ասաց :
 Ի յեղիւսեան բուրաստանսըն այն ձնմահ
 Է՞րն ծաղկունք նըման քեզ, վարդ սիրազգեսց :
 Ասա, եւ սէգ աղմուկք սրտիս լընեսցեն .
 Ասա, է՛ աշխարհ համբուն կացցէ քեզ ի լուր .
 Յահեղամուռնչ սահանա, յալիս ամսածուէն
 Դադարեսցին խոխոջք, միմունջք ընդ հանուր :
 Տես, հոգի իմ կայ առկախեալ շուրջ ըզքեւ,
 Ի լուր քոյին գեղամիմունջ, կենսատու .
 Ասա, զի՛նչ քեզ, զի՛նչ հծծեցին հեւ ի հեւ
 Այն կարմրալար չրթունք, ծխածանք սուրբք երկու :
 Զի՛նչ, առ բնաւից անլուր դուրս, իմ Հէփտիւր,
 Զքեզ ի չրթունսն հըպելով սիրավառ,
 Ասէր ցըքեզ՝ պատմէր արդեօք ըզսէր իւր,
 Կամ ըզշունչ իւր տայր ինձ բերել հողմավար :
 Մերձ ի սիրտն այն կայիր, իմ վարդ, ինձ պատմեա
 Զի բաբախէր երազ երազ եւ խըռով,
 Երբեք երկեաւ ի փըշոց քոց անխընայ,
 Կամ առ ոչինչ գըրէր զնոսա իւր գորով :
 Ուստի՞ ձեռք իւր քաղեցին զքեզ. ի պարտէ՞զս,
 Կամ ի յերկնից անկար մատանցն ի վերայ .
 Ա՛հ, ի թերթըս քո դիտեմ այնքան քարտէզս
 Զոր շունչ բնութեան բերէ սիրոյն հաւատչեսց :
 Այլ դու մի՛ զիս, երբէք, վարդ, մի՛ թողուցուս .
 Դու յայսմհետէ միակ ընկեր իմ ես դու .
 Ըզքեւ սիրտ իմ յեղյեղեսցէ ալէլուս,
 Կիսոյն հոգւոյս նըւէր, ո՛վ վարդ սիրարկու :

Հ Է Փ Տ Ի Ի Ր Է՛Ս

Թող որ սրտիս անձկանացը համեմատ՝
 Քանի մի բառ քո աչերէն հարցընեմ,
 Զի մի դուցէ քիչ ատենէն յուսահատ
 Կեանք մի դառնայ իմ կեանքն արդէն ամալադէմ.
 Զիս դու սիրե՛ս,
 Հէփտիւրէ՛ս :
 Թէ գեղադէմ Բեսպոս զրկէ իւր շողեր
 Ծաղկաճեմիկ ի բուրաստանս վէտ ի վէտ,
 Կամ իւր ճաճանչք յորժամ խաղան լուսահեր
 Հողմասարսուռ լերանց, ծովուն, մարգաց հետ,
 Զիս դու յիշե՛ս,
 Հէփտիւրէ՛ս :
 Կենաց խոկուն ժամըն եղող երեկոյն
 Երբ ասողերովն արշաւէ մութ երկնից վրայ,
 Եւ հանդարտիկ երբ զիչերուան մեղմ դշխոյն
 Ճեմ առնու հոն եւ ճըգէ շողս բիւրեղեայ,
 Զիս մըտածե՛ս,
 Հէփտիւրէ՛ս :
 Երբ բարեկամք եւ քոյիններդ քեզ մօտ են,
 Եւ խօսիք դուք, ու ծիծաղներ կան եւ խինդ,
 Երբ վերջապէս կենաց հոսանք զքեզ պատեն,
 Եւ յուշք հեռուն կան ի յերեր, ցան եւ ցինդ,
 Զիս մոռցած չե՛ս,
 Հէփտիւրէ՛ս :
 Թէ պէտք լինի մեզ մեր տունէն բաժնըւիլ
 Քիչ ժամանակ, որպէս զի՛րեար մեք տեսներ,
 Կամ թէ սոխակն անդր ի պըրակս ծաղկածիլ
 Զմեզ հրաւիրէ որ իր երգերը բաժնենք,
 Հոն գալ կուզե՛ս,
 Հէփտիւրէ՛ս :

Թէ չէ լինին մերթ անհամբոյր դիպուածներ
Որ կարող են արդեւ կանգնել քո առաջ.
Ասա, արդեօք սիրտ քո արա՞ր մի նըւէր
Ուրիշի մի, կամ բաբախեց սիրտտանջ.

Ինձ դու չասե՞ս,
Հէփաիւրէս:

Կայ հոգւոյդ մէջ արդեօք տեղ մի դեռ պարաս
Ձոր կարող չեմ բոլորովին լեցունել,
Միթէ եղան ուրիշ հանգոյցք պնդակապ
Որ բաւեցին կաշկանդել քո սրտին թել.

Չարտասանե՞ս,
Հէփաիւրէս:

Այլ ո՛չ... երբէք չը տաս ինձ դու պատասխան,
Բարի կամ չար, բայց որ այդքան ուշացաւ.
Կասկածիմ թէ բոլոր յոյսերս փուճ դառնան.

Այլ գիտցիր որ, միշտ եւ ի խնդ եւ ի ցաւ,
Դու իմ միտքս ես,
Հէփաիւրէս:

1875, Յուլիս.

Մ Տ Ա Մ Է Ձ Ի Ս

Մըտածէ գիս, յորժամ երթաս դու ննջել,
Եւ մատներով քնքոյշ մազերդ ժողվելով,
Բարձիդ վերայ դնես գլուխդ ի հանգչել.
Քո շուրջ թռչին ժլախաք, լոյս, սէր եւ գոյով:
Քաղցր ըլլայ նինջդ եւ խաղաղիկ երազներ
Մըտացդ շուրջ գընան սահին հոյլ ի հոյլ.
Իմ յիշատակս արտասուեաց չէ հըրաւէր.
Ես թշուառ եմ, այլ դու արցունք մի՛ հեղուր:

Մըտածէ գիս, թէ պարտեղը դու չըջիս,
Եւ շողք, բուրմունք, գողտրը երգեր դեզ պատեն.
Գիտցիր, յայնժամ ծաղկունք չը կան իմ չորսդիս,
Այլ աշխարհը մի անապատ է անշէն,
Եւ մինչ թերեւս դըւարթ սրտով դու քաղես
Փունջ մի, աւանդ, տիեզերքը ես դիտեմ
Շիջուտ աչօք, որ չեն տեսներ այլ ըզբեղ
Եւ ամեն կողմ վըհեր տեսնեն սեւագէմ:

Մըտածէ գիս, երբ ձիւն եւ սառ ցրտասփիւռ
Իրենց տուները հալածեն անցորդներ,
Եւ երբ ուրախ խարուկի մը շուրջն, Հէփաիւր,
Դու եւ քոյինք նստած, դիտէք դուք ձիւներ:
Յայնժամ աղքատն, ոյր ձեռք սառած են ցրտէն,
Դուռը բաղխէ. դու, գըթասիրտ, ողորմիս.
Ա՛լ խեղճ եմ ես. նորա հանդերձքն են ի ծուէն,
Այլ իմ սիրտըս. գըթա ինձ եւ յիշէ գիս:

Մըտածէ գիս, երբ ննջելէ դու զարթնուս,
Եւ զով մաքուր մըտածումներ դեզ պատեն.
Առաւօտը սէր ու կեանք տայ ամենուս,
Այլ իմ համար ո՛չ սէր կայ, ո՛չ կեանք արդէն.
Եւ իմ զարթնուլ նորէն մուտք մ'ի տանջանս,
Աչերս բացուին արտասուելու քո համար.
Այսքան ողորմ վիճակիս դու ո՛չ գըթաս.
Ձը՞ բաւեր որ այսչափ ինձնէ հեռացար:

Մըտածէ գիս, երբ ոտք ի պար, սիրտ ի թինդ,
Կաքաւես դու, եւ դաշնակին մատուըներ
Շոյեն ականջդ, վարեն քայլերդ եւ մարմինդ:
Մինչդեռ քեզ հետ պարեն աղկունք գեղահներ,
Յայնժամ ես, հէք եւ միայնակ, քարափզին
Խօսիմ ցաւերս, կամ աչքս ի զուր ես փակեմ.
Դառն յիշատակք մըտացս վերայ, ո՛հ, դիզին,
Եւ քունն փախչի, երբ մոռանալ դեզ խնդրեմ:

Մըտածէ՛ս զիս, երբ ընդ աղջկունս թեւ ի թեւ
Շրջագայիս աստեղազարդ գիշերով.
Մինչ դուք դիտէք լուսինն ամպոց տակ թեթեւ,
Ես քայլերքս դողդոջ ուղղեմ դէս ի ծով.
Նորա եղերքը ես կանգնած, դալկադէմ,
Սիրտըս դառն յուզմամբ լցուած, լոյսն յալիս
Եւ շիրիմ մը խոր անդընդին մէջ դիտեմ.
Մահ զիս կոչէ. բայց զքեզ թողնու... դըթար յիս:

1872, Ապրիլ.

ՄԻՆՉԵԻ ՑԵՐԲ

Մինչեւ ցերբ, ասա, Հէփաիւրէս,
Պիտի տանջիմ քո սիրով.
Եւ դառն հառաչանք ի սրտէս
Պիտի թռչին հուր անձկով:
Մինչեւ ցերբ լուսին եւ աստղեր
Աղօս ցոլեր արձակեն
Իմ չորս դին, իբրեւ խենդ հուրեր,
Որ խաւար, ո՛չ լոյս առթեն:
Մինչեւ ցերբ քեզնէ հեռացած,
Մոլորին միտք իմ թշուառ,
Եւ հոգիս ողորմ, վայրալաց,
Թափառի չսութըս կարկառ:
Մինչեւ ցերբ, սրտիս իմ հատոր,
Ի դուր թռչունք ճռուողեն
Ասեւ խեղճ գլխուն իմ որոր,
Եւ ես անքուն երազեմ:
Մինչեւ ցերբ տիրէ բաժանումն.
Ձէ՞ որ օր մի խոստացար

Ձը դատուիլ ինձնէ. քո խոստումն
Ո՛հ, ինչո՞ւ չոյտ մոռացար:
Մինչեւ ցերբ ծաղկունք գեղեցիկ
Մատներովս փունջ չը դառնան,
Որպէս զի զնուա, հրեշտակիկ,
Նըւիրեմ քեզ ես դարնան:
Մինչեւ ցերբ աչերդ հըրավառ
Սառած սիրտս չը տաքցունեն,
Եւ միտք իմ, թեւով սիրահար,
Թռչին առ քեզ հեռիէն:
Մինչեւ ցերբ անշէջ արեգակ
Մարմանդաց վրայ դեղամած
Կամ ծաղկանց շուրջն անուշակ,
Ձը տեսնէ զմեզ միացած:
Մինչեւ ցերբ... Աւաղ, ես կարծեմ
Թէ աշխարհէն մինչ երթամ,
Մինչ ողիքս լքեալ, օդաճեմ,
Փախչին յինէն յաւիտեան:

1873, Յունիս.

ԱՌ ԼԵՒՈՆ ՍԵԹԵԱՆ

ՈՐԲ, ՈՐԲ

Մատաղ տիոցդ խընամարկու
Հազիւ, Լեւոն, ունեցար.
Եւ զերդ թռչնիկ զոր իւր հայր մայր
Երբ խնամէին սիրարկու,
Յահեղազու մի փոթորիկ
Կորուսեցին եղկելին,
Եւ երբ իւրմէ հեռի գնացին,
Խեղճը մընաց հոն մենիկ.

Եւ դու, հէք որբ, զուրկ ի խնամոց
 Գորովագուծ քո ծնողաց,
 Որք այնքանիցս վերայ ծնդաց
 Շինեցին քեզ որորոց,
 Ի զուր խնդրես զնոսա հեռուստ.
 Բարէ, գնացին այն տեղը,
 Ուր չարն, ինչպէս որ անմեղը,
 Պիտի մեկնին անփախուստ:
 Աչերդ տըկար արցունքներով,
 Մի սենեկէն դէս ի միւս
 Դողբոջ ոտքով ի զուր ոստնուս
 Աղետորով նայուածքով.
 Զըլան անոնք, խեղճ, որբ մանկիկ.
 Յաւեր ի սիրտ, դիմեցին
 Սեւ հողուն դիրկ, ուր առանձինն,
 Հեռի, ննջեն խաղաղիկ:
 Մի թէ մոռնաս դու այն տեղեր,
 Ուր լաւ յիշես թէ տեսար
 Զնոսա երբեմն, ինչո՞ւ համար
 Զնջուի նոցա յուշ եւ սէր:
 Ահա, տես, տես, հողմունք ամրան
 Կը ծածանեն զվարագոյր,
 Որոյ ետին մայրդ հեղձամբոյր
 Յաճախ գործէր ի ձմրան:
 Դեռ թաւիչի մի պատառած
 Բարձի մ' ետին կայ մընայ,
 Ուր ի խնամոցն իւր յարակայ
 Վրիպած է եւ մուցըւած:
 Տես, դեռ հող կայ այն նստարան,
 Որոյ վերայ հայրդ յոգնած
 Յաճախ բազմէր, եւ իւր ձեռաց
 Տայիր համբոյր սիրական:

Հայելին ալ դեռ կախուած է.
 Ո՛ւր էր թէ մօր քո պատկեր
 Հիմա նորա մէջ տեսնուէր.
 Այդ ամենն աւերուած է:
 Ո՛րբ, ո՛րբ, հէ՛հ, մայրդ չէր մըտածեր
 Թէ որբ պիտի լինէիր
 Այդքան մատղաշ. չէ, առաւիր
 Դու լաս, արցունք մի թափեր...:
 Թէ կարէիր, լեւոն, տեսնել
 Վերջին անգամ մ'ալ զքո մայր.
 Թէ յուսայիր որ մեղմաբար
 Գգուէր մաղերդ սեւաթեւ...:
 Այլ, ո՛հ, անդարձ է այդ կորուստ,
 Եւ յաւիտեանս զիւր մարմին
 Ընդ թանձր հողով գերեզմանին
 Պիտի ծածկէ սեաւ թաքուստ:
 Անագորոյն ճակատագիր,
 Զէ՞ որ քո մայրը թշուառ
 Պարտէր տեսնել հասակդ կայտառ.
 Որբ ես, աւանդ, սեւ ագիր:
 Ո՛րբ, ո՛րբ. ճակատդ խոնարհեցուր
 Շիրմին վերայ քո ծնողաց.
 Ողբալ միայն քեզ մընայ, լաց.
 Գլուխդ յայդ վէմեր հանգչեցուր:

ՀԵՌՈՒ ՄՆԱՅԻՐ

Աղուոր աչերդ մալար հողիս սընուցին .
Քեզ նայելով ծանօթ եղայ դեղեցիկին :
Կարմիր շրթերդ տային ինձ օդ կենսատու ,
Երբ թեւ ի թեւ դուրս ելնէինք ժուռ դալու :
Բայց ինչո՞ւ այսչափ , Հէփտիւր ,
Ինձնէ հեռու մընացիր :
Քեզ հետ անցած մէն մի վայրկեան անհունն էր ,
Քո մի խօսքըն անեղր հրճուանք ինձ ազդէր .
Մի տեսութիւնդ հարիւր օրեր թափառիկ
Ի քարշ ածէր իւր ետեւէն զիմ սրտիկ :
Միտքս ու յուշերս ցրուցիր .
Ինչո՞ւ հեռու մընացիր :
Լեռներ , դաշտեր ինձ անծանօթ արդ բացուին
Խեղամուրար մըտածութեանցըս առջին .
Զքեզ որոնեն խոնջ նայուածքներս անդադար .
Առանց քո մի անհուն քառս է աշխարհ .
Եւ տակաւին չե՞ս ցաւիր
Թէ շատ հեռու մընացիր :
Գըթա , մօտերս եկ դու տեսնել զիմ ցաւեր .
Մի նայուածքովդ բուժէ խոցերս կարեւլէր :
Դողդե՞մ , լըսեմ քո վեհ բարբառ կենսատիւն ,
Զոր ընդերկար չեմ լըսեր ես , իմ Հէփտիւր :
Եկ դու , ո՞վ կոյս սիրալիր .
Ալ բաւ հեռու մընացիր :
Եկ եւ պատմեմ քեզ տանջանքներս , երբ մենիկ
Մընացի ես հեռի քեզնէ , յոյսդ քաղցրիկ .
Մատուցե՞ր զոր մերթ պաշտող շրթերըս պազին
Սրբեն արցունքս , ի սիրտս յուզեալ թող հանգչին :
Եկ , ո՞հ , ինձ չե՞ս կարեկցիր .
Ալ շատ հեռու մընացիր :

Թող ձեռքդ ի կուրծքս եւ գլուխդ ի յուսս հանգչեցնեմ
Եւ հեռուէն դիտենք զաշխարհ ամպադէմ :
Լըսէ սրտիս բարբառմունքը . ի՞նչ տարբեր
Ո՞հ , հնչէին . այլ արդ զուրկ եւ անհամբեր ,
Հարցնեմ անխոնջ , անձանձիր ,
Ի՞նչո՞ւ հեռու մընացիր :
Ինչպէս պատառք անդնդավէժ սահանաց
Ժայռից վերայ գահավիժին ի բարձանց ,
Նոյն շառաչմունքն անկան ի սիրտ իմ նըսեմ ,
Երբ անգութ նաւն հեռացոյց զքեզ տարադէմ .
Եւ անողորմ շառաչք իւր
Ըսին , « Հեռու մընացիր : »

1873, Հոկտեմբեր.

Ա Ռ Ա Ր Ա Յ

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ի

Եւ սակայն նա պիտի տայ . « Վայրապար
Ըզքեզ յուզէ այդ փըշալից առապար ,
Զոր կեանք կոչէք , խեղճ մահացուք : Անպրդով
Ապրիմ այս կեանք , զոր խնայուուն խորհրդով
Երկին կամ բազդ , որպէս կամիս , հանեցին
Բարբառստիկ եւ սէգ գլխոյն իմ բաժին :
Այո , անհոգ եւ երջանիկ ապրիմ ես
Մեծութեանց մէջ , մինչ սուգ , ցաւեր աղեկէզ ,
Զերդ ամպաստիւռ մըռայլ մըթին եւ խաւար ,
Շրջապատեն շատերն աղքատ եւ չըւսու :
Այո , պէտք են ինձ գոհարներ եւ տկանք ,
Աղամանդներ եւ մարգարիտք պատուականք .

Եւ բեհեզեայ պէտք են ինձ նուրբ շղարշներ,
Շողորորդեւ իմ զգայարանք. ոսկեհեր
Կամ թըխտապանձ աղջկունք եւ հարճք եւ նաժիշտք.
Արուեստականք, դաշնակաւոր երաժիշտք.
Ապարաններ պէտք են, քերթող, հոյակապ,
Որոց տեսիլ քո միտքն առնէ ուշաթափ.
Եւ մեծաքանչ պէտք են տուններ եւ դըրախտ,
Յորս իմ օրեր ես անցունեմ բարեբախտ.
Եւ անտառներ անծայրածիր ընդարձակ,
Ուր որսականք սրարչաւ վազեն համարձակ.
Եւ պէտք են ինձ կառքեր, ձիեր եւ նըժոյգ,
Եւ մանկլաւիկք եւ ծառայներ իսկ առոյգ,
Որ ակնարկիս մընան ուշով, հըլուծեամբ,
Եւ տաղտուկի թէ զիս պատէ մթին ամպ,
Փութանակի յարգարեն ինձ մեծ խնջոյք,
Ուր ընդգրկել, չոյել զիս դան բիւր հաճոյք,
Ուր մեծահաց յետ սեղանոյն, դիւթական
Պար եւ կաքաւ խելամուլար շուրջ հիւ գան,
Մինչեւ այգը վարդակարմիր, շառագոյն
Ջահերուն հետ առնէ սյուերն այլ դժգոյն:
Եւ մեղր հոսեն յայնժամ շուրթերն իմ հարճին,
Որ երբ արմուլն հատանին շողք առաջին,
Հանդէսեցունէ կուրծիս իւր գլուխ մէկահոտ... —
Այո, քերթող, բազմաց կեանքն է մահահոտ,
Գիտեմ արդեօք, եւ արեգին այդ ներքեւ
Բազումք տանջին տարաբաղդիկ անպարգեւ.
Նոցա աշխարհ խաւարչըտին զնդան
Յուրտ եւ խոնաւ, ուր թշուառները գոփան.
Անպատմելի անլուր մահեր ամեն օր
Բանան նոցա դերեզմաններ նորանոր.
Եւ անցեալ օր փողոցներուն մէջ տեսայ
Մի բոկոտըն աղջիկ հազիւ տասնամեայ,

Ոյր ցնցոտիք, քերթող, հազիւ ծածկէին
Անպատշաճ պար իւր մերկութիւնք կուսային:
Ո՞ւմ փոյթ սակայն. մի երջանիկ մարդ եմ ես,
Նոքա՝ դժբաղդ. յանցանք այնմէ որ տայ մեզ,
Հուսոյ, կենաց եւ անձրեւոց հետ միասին,
Խինդ եւ ծիծաղ ոմանց, այլոց ցաւ բաժին:
Եւ ծերացեալ, ապառուս է իմ հոգի,
Ուր չեն մտներ բնաւ զգացմունք կաթոգի:
Ապրի դըրամ. այլն ինձ ինչ փոյթ. սուղ են կեանք,
Եւ երբ դիտեմ իմ պարտէպներ լապարանք,
Որ բարձրաբերձ եւ դէզադէզ վեր կանգնին,
Հովանաւոր ժեռերս, ուստի վայր անկնին
Ջըրոյ ցայտեր կարկաջահոս, արծաթեայ.
Կամ երբ տեսնեմ իմ ոսկեփայլ, շափիւղեայ
Կահ եւ կաղմած, եւ այն նիւթերն ամենայն
Որք ի ճահ իսկ պարարեն իմ որովայն,
Եւ աչքերըս սադրեն, ականջս հրապուրեն,
Ցաւիմ թէ շատ վաղ այսոքիկ համօրէն
Գտնեն վախճան եւ թէ որչափ լաւ լինէր,
Եթէ մարդկան կեանքը հազար ամ տեւէր:
Եւ բաց աստի, առա, քերթող, ո՞վ երբէք
Գիտաց վաղիւն: Ասուշ, տըգէտ, խեղճ ու հէք
Անկած է աստ մեր մարդկութիւնն անոքիկ.
Երանի՛ այնմ որ վայելէ. վայ այնմիկ
Որ այս տարտամ աշխարհիս մէջ չունեցաւ
Այլ ինչիւր բաշխ, բայց մերկութիւն, վիշտ ու ցաւ:
Այս բառերուն ի՞նչ պիտի տանք պատասխան,
Ո՞վ իմս Արայ, Դուքս, կոմս, մարքիզ կամ իշխան,
Այսպէս ամեն մեծատուններ մըտածեն.
Այս են ահեղ այն խորհուրդներ զոր տածեն
Իւրեանց զառամ ուղեղին մէջ ցրտազգած.
Եւ մինչ խորհողն յառէ բիրեր վշտազգած

Այս անողորմ իրաց վերայ եւ յողոց
Հանէ, աւաղ, ի տեսիլ այսքան ցաւոց,
Մինչ դուք, քերթողք, ապերձանիկ ուխտաւորք,
Որ Աստուծոյ այս եղեմին բազմահոգ
Յայց էք ելած եւ դառնութեամբ պատարուն
Սիրտեր կըրէք ներքեւ ձեր հէք կուրծերուն.
Որ յար կայլակ մ'ունիք, կայլակ մ'արտասուք
Ձեր լուսայեղց աչերուն մէջ բաղմասուդ.
Որոց տարբեր են տեսութիւնք եւ խորհուրդ,
Եւ ոյց տարբեր իմն երեւի այս կեանք ցուրտ.
Մինչ դուք ողբաք կրկին լալիւն, մին խեղճեր,
Միւսն անողորմ մեծատուններն աննըւէր.
Աւաղ, Արայ, թոյլ տայ Աստուածն ամենուն,
Զոյր դողութեամբ կարդացի միշտ ես անուն,
Թոյլ տայ Աստուած որ մեռնին ճոխն եւ աղքատ,
Մին իւր քաղցէն, միւսն վայելէն յորդառատ:

1882, Փետրվար.

ԱՌ ՍԱԹԻՆԻԿ ՊԵՆԵԱՆ

Յաճախ երթաս ժուռ դալ պարտէզն. որմոյն կից
Մի այլ պարտէզ կայ դալարեօք ակաղձուն,
Մարգրիտ-ծաղկամբք եւ նռնենեօք պարագիծ,
Երկինքով լեցուն:

Այժմ լուսթիւն չիրմի տիրէ անդանօր.
Այլ երբեմն էր զի մանկական ճիշերով
Լի էր տեղին, եւ անդ կեանքեր նորանոր
Ծլէին անխըռով:

Մանկամարդ մայր մ'իւր որդեկաց ուսցունէր
Քայլելու հեա՝ երկին նայել առ Աստուած,
Աստուած ոյր միշտ լընուին շողք լուսահեր
Ներա սուրբ նայեաց:

Թռչունն անոյշ ճայներ ունէր սրտագրաւ.

Նորանըան էին ծառոց սօսափիւնք.

Եւ անծանօթ իմն երգէին անդ կարգաւ

Բիւր դաշնակութիւնք:

Բոյն մ'էր կախուած ընդ մէջ երկրի եւ երկնից,

Եւ լոյսերու մէջ փայլիլէր սիրական.

Մըթին հովեր փրչեցին յայդ բոյն ամբիծ,

Ըրին ցիր եւ ցան:

Երբ ոսկեհեր գլուխըդ այն կողմ դարձունես

Եւ տեսնես զայն յիշատակաց սրբաւայր,

Եւ հարցնես դու հօրկանդ, «Ո՞ր է այդ պարտէզ»,

Յիշէ դու զիմ մայր:

Յիշէ ըզնէ. մատաղ էիր դեռ այնչափ

Որ քեզ ծանօթ չէին ծնողքդ իսկ սիրակաթ,

Եւ նէ ոյր սիրտն ունէր առ քեզ սէր անչափ,

Պազնէր քո ճակատ:

Եւ ըզմայլէր աղուոր ծաւի աչերուն

Զոր բանայիր մեծ մեծ տեսնել զայս աշխարհ,

Եւ մաղթէր քեզ ասպաղային մէջ, հեռուն,

Օրեր լուսավառ:

Անհուն սիրով սիրեցի զնէ, Սաթինիկ.

Ահա ինչո՞ւ հրդեհ անկաւ մէջ հողուոյս,

Դարձուց աւեր եւ մընացի հէք, մենիկ,

Զի գնաց աչքիս լոյս:

Ամեն անգամ երբ անցնեմ մօտ պարտիզին,

Անհուն արցունք մի դառնայ սիրտ իմ թշուառ.

Հուր թախիծով ոգիքս յանկարծ հրկիզին.

Հեծեմ, «Ո՞ւր ես, մայր»:

Այլ բաւ են ողբք . թող չը տրտմին քո աչեր .
Զըւարթ եղիր եւ երջանիկ դերդ թռչունն ,
Որ ոստոստէ եւ այլ ինչ չի ճանաչեր

Բայց երգ , խնդուիմն :

Եւ երբ երթամ ես առ մայր իմ սիրախանձ ,
Եւ իմ տեղը այլ եւս խնդրեն վայրապար ,
Ասա դու քեզ . « Ահա մէկն որ չախագանց
Սիրեց իւր խեղճ մայր » :

1878, Յուլիս.

ԱՌ ՏԷՐ Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՔ

Յիշե՛ս , եղբայր , դեռ սպասանի էինք մատաղ
Եւ խորշումներ չունէին դեռ սիրտք մեր , աւանդ ,
Յիշե՛ս , որ մի պարտէզին մէջ տանդ հայրենի ,
Զոր մի անոյշ դրախտ գործէին բիւր վարդենի ,
Ծառուղեաց մէջ որ մի անցանք , անցանք կրկին :
Առաւօտ էր , որպէս կենաց մեր խնդազին .
Այլ անորիշ թըւէր հողեր թեւածել շուրջ
Մեր տարաբաղդ գըլուխներուն զոր աշաւուրջ
Նորազարթիկ հագիւ պճնէր թագապալքակ ,
Զի բաւական վեր չէր յայնժամ դեռ մեր հասակ :
Ինչ խօսէինք ոչ եւս յիշեմ . այլ իմ հոգին
Անձկակարօտ , այլ երկչոտ բան մ'էր տխրագին
Քո մեծ անձին առաջ , յորում կիսով ըզգար
Ընդ աղօտ իմն անդորր , այլ վեհ լոյս սիրաւառ :
Եւ չըջինք , եւ ասէի քեզ թէ պարտէզն
Անոյշ տեսնել մ'ունէր սրտին իմ անձկակէզ :

* * *

Յիշե՛ս , եղբայր , ոչ չատ ամեր յառաջագոյն ,
Օր մի գըտար զիս ընկղմեալ , մխեալ համբուն
Զոյգ քերթողաց գրկերուն մէջ բազկատարած :
Մին վերթէրի էր հեղինակըն հոգեզգած .
Համէղին էր միւսն յօրինիչ վեհավայել ,
Որ հոգւոց մէջ վարդին ծիլ տայ , բուլն վայել :
Յայնժամ խոհեր առանձնակի պատէին զիս ,
Խոհեր անեզր եւ անպատում , իմ սիրելիս :
Ամեն բանի զրաւ եղաւ իմ համար յայնժամ .
Սիրելիներ կորուսած էր սիրտս ապաժամ :
Երկայն , երկայն ժամանակէ ի վեր արդէն
Լքեալ էի , իբր առանձինն , անապաւն .
Մերկ գտնէի իմ անձն յայս ցուրտ , ցուրտ աշխարհի ,
Յորում ամեն կերպ դառնութեանց ճաշակն առի .
Տիւ եւ գիշեր անհեղեղ բան մ'ինձ կազմէին ,
Եւ ըզգայի թէ այլ եւս կեանք ինձ խաչ մ'էին ,
Խաչ փըշագարդ , ծանրակըլիւ , որոյ ներքեւ
Վայրապար խի պիտի ճմէր կուրծս հեւ ի հեւ :
Եւ զի ոչ մի յոյս ծիծաղէր անբաղդ հոգւոյս ,
Եւ զի խանձող հուրեր զարկան ճակատն իմ կոյս ,
Ի՞նչ ունէի առնել այլ եւս , եղբայր , ես աստ :
Երկնի կապոյտն ուղղէի աչքն իմ չարաբաստ ,
Երկնի կապոյտն որ այլ եւրս չունէր հրապոյր
Շիջուտ , նըւաղ հայեացներուս մըթապարոյր :
Եւ այսպէս դու եկար գտնել քո բարեկամ ,
Այսպէս տեսար սիրտս ակտաժէտ եւ անխընամ :
Այլ դու յայնժամ միթէ հոգւոյս տեսա՞ր խորեր ,
Կամ կարգացի՞ր խաւերուն մէջ սրտիս աւեր ,
Որ զիս դժբաղդ կոչես այժմիկ , ո՞վ իմն եղիւ :
Միթէ թռչունն որ լոյս ամպոց մէջը խաղայ ,
Կարճ տեսնել ինչ մահեր կան ալեկին տակ ,
Որ լուսափաղէ վառի , այլ ոյր խոր է յատակ :

Ընդէ՞ր դժբաղդ ասես դու զիս . միթէ տեսա՞ր
Թէ աստ քիչեր չարչարուեցան ինձ հաւասար :
Ընդէ՞ր դժբաղդ կոչես դու զիս . զիտե՞ս արդեօք
Վիչտերուս չափն , եւ զիտե՞ս թէ դառն արտասուօք
Ո՛րչափ անգամ հայեցայ 'նդ այս սըգոյ հովիտ ,
Ուր ինձ եղի՞ճ լինէր ամէն վարդ նորաիթիթ .
Եւ ասէի ինձ . « Է՛ թշուառ , ի զուր յերկին
Բարձրացունես տրտում աչերդ կողկողազին .
Ամեն ցաւեր քո համար են , եւ լուսավառ
Արեւէն զուրկ , ցուրտ հողին տակ ննջէ քո մայր . . . »

* * *

Ամարան օր մ'ինձ ասացին թէ դու երբեմն
Ոսկեղջիւրի խորն երթայիր , Պօլսոյ եղեմն ,
Եւ սիրէիր բարեկամաց հետ անդանօր ,
Հողմասարսուռ հովանւոյն տակ , ուր նորանոր
Թեւեր առնու ըզմայլ հողին վեր բալձրանալ ,
Դիտել ալիքն եւ խոր երկին ծիածաւալ ,
Երկին դու մարդ հազիւ տեսնէ ծառոց մէջէն ,
Որ սիւնադարդ գործեն տաճար մի բարձրաշէն . . . :
Ի՛նչ աղուոր է Քեաղըտ-հանէ . ի՛նչ աղուոր է
Ծառոց չըշլուն որ ապշած միտք մեր սրորէ :
Ի՛նչ անոյշ է թռչնիկներուն լըսել գեղգեղ
Բարձրադիտակ թմրեաց միջէն դալարագեղ ,
Կամ հինաւորոց կաղնւոյ բունին կարդալ վերայ
Մի թըւական եւ մի անուն . ահ , ո՞վ է նա
Որ փորեց անդ այդ խուն տառեր խորհրդաւոր .
Ուրախ էր նա կամ վշտակոծ եւ սըգաւոր .
Ոչ ոք գիտէ . . . : Ա՛հ , ինչ քաղցր է մէջ ալեկին
Մեղմատատան նշմարել իւր սլատկեր կրկին ,
Եւ իւրեան մէջ ականջ դընել տարտամ ձայնի
Որ , սիւքէն ալ անզօր , նըւաղ , մինչ մեզ հասնի .

Լըսել հեռուստ թնդիւն տըկար դու ապառնւոյն
Եւ անցելոյն հնչեն ուրուք միահաղոյն .
Տերեւներուն ետին Սապիով հողմասարսուռ ,
Վիրգիլ , Պինդար , Տանդէ , Յօրնազն այն սայրասուր ,
Մարգարէներ ամեն ազգի , ամեն դարի ,
Եւ քերթողներ դափնեալըսակ , հեզ այլ արի :
Զայսոսիկ բնաւ ընդնշմարել խորհրդաւոր
Անցնել , դառնալ մտքին առաջ , ահեղ , աղուոր :
Վայր մի ' մբռնել անհունութիւնն ամեն բանի .
Եէհովան ոյր մեր վրայ կոչենք աջն հովանի ,
Ովկիան ահեղ , սլատկեր թերեւս երկնի վըհին .
Նոր մարդկութիւնն եւ նմա հետ տիեզերքը հին .
Անցեալ տարեաց է՝ ապագային ամբաւութիւն ,
Խոր արծագանգ , ոյր հազիւ մեք լըսենք թնդիւն :
Ակընթարթի մէջ ժողովել ամբաւ տենչեր ,
Եւ սէր փառաց , ունայնութիւն որ ցանգ տանջէր
Ամհամուղ սիրտեր , որսկս կեսարներուն ,
Ոյց աչք անշուշտ մտա տեսնէին կամ շատ հեռուն .
Կղէոսաւորա համակարիք ընդ Սողոմոն ,
Աղեքսանդրը եւ , մեր օրեր , Նաբոլէոն .
Այս ամենուն դիտել անմիտ այն կերպարանք ,
Եւ ասել թէ այս է ամեն եւ այս են կեանք . . . :

* * *

Այս խորհուրդներ անցան արդեօք քո հեզ սրտէն ,
Եւ ըզգացիր թէ կենաց իրք անխորհուրդ են ,
Երբ առանձինն աստղերուն տակ , բնութեան ի ծոց ,
Անվստահ կուրծ քո զայրութի վառեց հուր բոց .
Եւ լըսեցինք քո թառանչներն , ազնիւ Եղիա ,
Որոց ջերմ չունչ մեր սիրտերուն մէջ դեռ եռայ :
Տրտում աւաչ քո թրթռացուց սրտիս թեւեր ,
Զորս թրթռալէ անվերջ կսկիծն էր արգելէր .

Եւ էի ես որպէս մատնեալ քնոյ մահացու,
Ոյր գողտր հաւուն թօթափէ նինջ վեհ ալելու:—
Զի դու կենաց տեսար անշուշտ մըթին երես,
Եւ դիտեցիր թէ այս աշխարհ է մի կրկէս,
Ուր գազանաց ճիրաններուն մատնեալ ամբոխ
Արեան աչօք ի վեր հայի, 'վայր փոխն ի փոխ.
Մինչ քանասար վագր, ինձ, առիւծ, կոկորդիլոս
Սրեն ատամներ ծըծել արիւն անսարտահոս:
Եւ դիտեցիր, երբ առաւօտ ծիրաներինի,
Արիւնաղանգ մի վերմակի զի նըմանի,
Ոյր աներեր ծալերուն տակ բոսորավառ
Պիտի դարթնու կենդանի մարդն, այլ յոյժ չըւառ:—
Ահա ընդէր հրդեհ ձգեց մէջ իմ հոգւոյն
Քո ջայլն ազնիւ, տրտմահառաչ եւ բազմադոյն,
Եւ սիրոյս հետ զոր ի վաղուց ունիմ առ քեզ,
Յայտնեցի քեզ սրտիս վիճակըն անձկակէզ:
Աւաղ, եղբայր, որչափ ծանր լինի մեր ցաւ,
Մարդկան սեռին համար վըշտով սիրտ իմ լըցաւ,
Եւ մոռացայ իմ աղէտներ բիւրապատիկ,
Երբ տեսայ զնա այնչափ թշուառ լ' ապերժանիկ:
Դու կամեցար նըմա արցունք երբեմըն տալ.
Ես ընտրեցի դիտել աշխարհն, ապա խնդալ:

1881, Դեկտեմբեր.

Մ Ա Ր Ի Ա Մ Ի Ն

Քոյր իմ, զոր շիրմիդ միայն ի տապան
Ծանեայ սրտակէզ լ'ոգիքս դառնացան.
Քոյր, գեղածիծաղ Զուարթնոց դու ընկեր,
Դուստր անտիական, հրեշտակաց պատկեր.
Վաղաթառամ դու ծաղիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Ընդէր այդչափ վաղ թողեր դու ըզմեզ,
Սըլանալ յերկինս հոգւոյդ անդր ի թեւս.
Զիմրդ, քոյր, մինչչեւ անցեալ զոյգ գարունք,
Թօշեցան, աւաղ, կենացըդ ծաղկունք.
Դեղատեսիլ որդեկիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Ընդէր սէգ մահու անյադ գերանդի
Այդպէս տարածամ հնձեաց ի շիրմի
Ըզմարմնոյդ հասակ դեռ եւս մանկական,
Զոր լուսինք հազիւ դիտեցին քըսան.
Դեռափրթիթ շուշանիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Կամ ընդէր, եթէ հարկ էր քեզ գընալ,
Ոչ ինչ ինձ թողեր ի յուշս յագենալ:
Ծանիցես զեղբայր քո անձկակարօտ,
Ոյր հոգի 'նահանգս երկնից անաղօտ
Խնդրէ ըզքեզ թափառիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Դիտիցես, քոյր իմ, զի հրեշտակք ազնիւ
Յաճախ յիմ ննջել լընուն զիս ահիւ,
Յորժամ զհողմածուփ հանդերձս երկնային
Թողեալ անդ հողմոց, ի սնարս իմ կանգնին,
Եւ անդ հային ինձ մեղմիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:

Կարծեցի ըզքեզ տեսանել, քոյր իմ,
Ընդ ընկերքս քո, հրեշտակս Եդեմին,
Յայց ելանել քում եղբօր սիրական,
Ոյր աչք միշտ յարտօսք վասըն քո թացան,
Եւ տալ ինձ յոյս անմեռիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Եւ զի յոյժ նըման էք ամենեքին,
Հարցի. «Ո՞ր ի ձէնջ իցէ իմ հոգին.»
Եւ հրեշտակքն ազնիւ. «Ոչ, յերկինս է նա.
Քոյր քո, ասացին, յերկիր ոչ եւս գայ».
Եւ զիս թողին հրեշտակիկք,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:
Արդեօք յաւիտեան չքնաղ քո պատկեր
Ո՞չ երբեք տացէ ինձ վեհ քաջալեր.
Ո՞չ երբեք տեսից ըզքեզ, ո՞ր իմ քոյր,
Եւ ո՞չ փայլեսցի յաչս իմ քոյոցդ հօւր.
Սիրահրաւէր դու մանկիկ,
Քոյր իմ հոգի Մարիամիկ:
Անձանօթ է ինձ վայրն ուր, սիրալիր,
Գտցուք մեք զիրեար ի թեւս բարձրաթիւ.
Այլ այժմ ահա ծաղկամբք գեղաբոյր
Պճնեմ ըզչիրիմն ուր ննջէ իմ քոյր,
Մօրն իմից դուստր անդրանիկ,
Քոյր իմ հոգի, Մարիամիկ:

1870, Յունկար.

ՅԻՇԱՏԱԿ ՄԻ

Մանուկ էի տաս տարեկան, արդ յիշեմ,
Երբ երեկոյն, ճրագին առաջ լուսածեմ
Նստած, գըլուխս գրքին վերայ խոնարհած,
Կարգայի ես, եւ երբ միտք իմ վայրայած
Ա՛լ հոգնելով, վեր առնուի իմ աչեր,
Եւ ժպտէի նոցա որոց դուժ եւ սէր
Երանաւէտ մի դրախտ իմ չուրջ գործէին,
Եւ զորս յինէն համարէի անմեկին.
Երբ ժպտելէ յետոյ, աչերս անքըթիթ
Սեւեռէի անձանօթին, նորափթիթ
Ես մի մանուկ, եւ ընդ երկար դիտէի
Այսպէս անհուն զարմացման մէջ անյեղի.
Երբ թերեւս հոգւոյս առաջ խուռներամ
Անցնէին ուխք կենաց ծովուն դառնահամ,
Եւ անորիշ ցոլացմամբ մի ընդ աղօտ
Ծիրաներփնէր ինձ ապառնւոյս առաւօտ,
Եւ նայուածքէս հատանէին ճաճանչներ
Որք, անտես ինձ, ցոլանային լուսահեր.
Երբեմն, երկար լըռութենէ մի յետոյ,
Հայր իմ եւ մայր, զըլարթադէմ, յուզեալ, գոհ,
Նախ ժպտէին միմեանց, ապա կոչելով
Զիս իւրեանց մօտ, սրտապատար ի գորով
Զիս գրկէին եւ ցնծութեան արտասուօք
Պագնէին զիս:

Ա՛հ, պատճառն ի՞նչ էր արդեօք:

Զրախ 1880, Մայիս.

Ե Ս Ձ Ք Ե Ձ Յ Ի Ե Ե Մ

Երբ վարդերն ի հող կըքին ճիւղերէն,
Երբ գարնան ժպտով զուարթանայ ամեն.
Եւ թէ ձմեռ լինի, ճիւղներ սառնապատ,
Կամ ամրան խորչակ շնչէ յանասլատ,

Աղջիկ դեղադէմ,

Ես ըզքեզ յիշեմ:

Թէ երեկոյն ոսկի ձգէ արեւ
Բարձրաբերձ լերանց գլխէն ի ստորեւ.
Թէ այդ վարդածիր դայ զիս իմ քընէն
Արթնցունելով գգուել մայրօրէն.

Սէր հոգւոյս նըսեմ,

Ես ըզքեզ յիշեմ:

Թէ այս հէք կենաց շարժմունք եւ հոսանք
Զիս շուրջ են պատեր անհուն անձկութեամբ.
Կամ գործոց վերայ խօսի 'նձ բարեկամ,
Նորա խօսքերուն պատասխան ես տամ.

Այլ քաջ ես գիտեմ

Թէ ըզքեզ յիշեմ:

Թէ երգք ի խնջոյս հոսին եւ դաշնակ,
Ոտք ի թինդ սէր յաշս, գինին ի բաժակ,
Թէ լոյս եւ ծաղկունք եւ ժմիտ երկնասլաց
Շրջապատեն զիս եւ կան գրկաբաց,

Ո՛վ պատկեր վըսեմ,

Ես ըզքեզ յիշեմ:

Գիշերուան պահուն թէ խոկմունք տըգեղ
Ցուրտ ճիրաններով խեղեն զիմ ուղեղ.
Թէ աշացս բացուին շիրմաց պաղ քարեր,
Կամ սեւ սեւ յերկինս բարձրանան նոճեր,

Ո՛վ աստղ լուսածեմ,

Ես ըզքեզ յիշեմ:

Մանուկ օրերուս զըւարթ յիշատակք
Թէ դան սրտիս մէջ հնչել սիրունակ.
Երբ ես մտածեմ թէ ինչպէս շուտով
Անհետին օրեր, որպէս դեռք ի ծով,
Ի՜նչ զոր պաշտեմ,
Ես ըզքեզ յիշեմ:

Աւանդ, չեմ խօսիր թէ երբ միայն եմ,
Ո՛ւր երթան միտք իմ, դողդոջ եւ դժխեմ.
Զամեն մոռանամ. չիք ինձ եւ ոչ ինչ,
Եւ գերդ ի պատկեր օդային եւ ջինջ,
Աշխարհ իմ ամեն,
Ես ըզքեզ յիշեմ:

1872, Մայիս.

Ա Յ Ն Օ Ր

Երթայր, սահէր դեռն յանդորրու.
Ոմըն մանուկ եւ սիրարկու
Կայր ափանց մօտ կանդուն, տըխուր,
Շատերուն մէջ, տասըն, հարիւր.
Աղջիկ ազուոր,
Գիտե՞ս այն օր:

Խուռն ամբոխին մէջէն մանկան
Աչերն քոյոցդ հանդիպեցան.
Այն վայրկենէն անմիջապէս
Նա կուրօրէն սիրեց ըզքեզ.
Մանկիկ անզօր,
Գիտե՞ս այն օր:

Ձրմեռուան մէջ գիշեր մի էր,
Դահլիճներու մէջ սիրանուէր,
Ուր ճրագ փայլուն, գողտր էր դաշնակ.
Շատեր կային անդ գեղունակ.

Ասա ինձ որ
Գիտես այն օր:

Լաւ. ճեմեւեաց մէջէն անձուկ,
Ուր հագլու կայր հասակդ ճապուկ,
Պատանի մի տեսար անձկոտ.

Կարմրած, երեսդ նայէր երկչոտ.
Կոյս գեղաւոր,
Գիտես այն օր:

Դեռ շատ ատեն չէ որ մինակ՝
Ալեաց վերայ խեռ, կապուտակ
Նաւակ մ'անցնէր արագընթաց
Տանդ առաջէն մօտ ծովափանց.

Ես կարծեմ որ
Գիտես այն օր:

Ովկէանին սկզ ալիքներ
Ժայռից վրայ ցօղ էին սփռեր.
Գայր նա ժայռից վերայ տրտում
Ողբալ ի յողբըս անպատում,

Ողբեր անդօր.
Գիտես այն օր:

Սեպածեւ խութք ի ծովափունս
Նաւակ մ'էին կլներ անուս.
Խեղճ նաւաստին դեռ որոնէր
Իւր նաւակըն եւ հեծեծէր

Ի հառաչ խոր.
Գիտես այն օր:

Երիտասարդ մ'ընկողմանեալ
Հոն նստէր, աչք իւր սեւեռեալ

Պատուհանին ուր նստելի:
Անցաւ լռին բան մի սիրալիր,
Հանդիսաւոր.
Գիտես այն օր:

Այն մանուկը, այն պատանին,
Երիտասարդն նոյն անձն էին.
Ա՛հ, ես էի, գքեզ կը սիրեմ,
Այդ սէրն ի մէջ սրտիս պահեմ
Միշտ զօրաւոր
Մինչեւ ցայն օր,

Յորում հոգիս կենաց, լուսոյ
Յետին ողջոյն տայ մեկնելոյ,
Ուր անշուշտ ոգւոյ նրման,
Իջնեմ պիտի ի գերեզման.
Մի ասեր որ
Երբ է այն օր:

1873, Յուլիս.

Ա Պ Ա Յ

Ձինչ գորդ զոր կինն էարկ քնքոյշ յաւազան
Եւ զոր ալեակք փոքրիկ շարժեն փրփրացան,
Կայր կղզեակըն ի մէջ ծովուն կապուտակ,
Ի խնկարոյր պճնեալ ծաղկունս երկնեւանդ.
Եւ որ սիրէն գգուել զարօտս չունչ հողմոց
Տատանէր զմարդ իրերեւ զգունեան մի ծածկոց:
Ո՛չ բազմամարդ ինչ անդ փողոցք բազմախուռն,
Եւ ո՛չ չորնդըն կառաց տրոփէ անդ յախուռն:
Յոքնադիմի ոչ ըզգընան արք օտար,
Կամ բազմադոշ չահախնդիր չեն որեար:
Այլ ուռ համբուն եւ խաղաղիկ գերդ բնութիւն,

Որ յայդքան շնորհս ընու գտեղին սիրասուն:
Ամբիժ, անմեղ է այդ կղզեակ գեղեցիկ,
Նըման դրախտին զոր տես Ադամ ծաղկափթիթ:
Տանիք աստ անդ սակաւաթիւք բարձրանան,
Եւ ծուխն յերգեաց թռանի յերկինս ման ի ման,
Որպէս խնկոց իմն անուշից սրբանուէր
Բուրումն էին շընորհապարտ իմն ի սէր:
Մատրունք կրկին զուգեակ բըլերց ի խորան
Համեստ գըլուխս վերամբառնան սրբազան.
Եւ ծառք նախնի ոյց գլուխն ի յամպս ծածանի,
Հողմասարսուռ նօթձէ այնց վեհ հովանի:
Եւ առ ախարք տիրէ հեզիկ իմն անդորր,
Զոր ալեկացն եւեթ խռովէ մուռնչ անզոր:
Այլ մերթ ընդ մերթ տեսանի կոյս գեղանի
Յրտասարսուռ՝ հայել ընդ ծով կատաղի,
Եւ զհողմածուփ ամիտփեալ հերս ընդ ձեռամբ,
Առ երկիւղին դիտել զերկինս խեռ եւ զամբ.
Թերթ յամրաքոյլ չրջի կոյսըն առ եզերբ,
Յածեալ ընդ ջուրսն աչս որ ասեն, «Գայցէ երբ»:
Ոչինչ հեռի անխօս գընան զոյգ մանկունք,
Զանմեղութեան կալեալ զմիմեանց ձեռս փափուկ,
Եւ ի ծովուն անդր ի յափունս նաւավար
Մըղէ զնաւակն ոլորապտոյտ, հողմահար:
Քանի՛ չքնաղ տեսիլ. ահա տղայքն երկու
Դէմ եղեալ անդր փութան ի քայլ սիրարկու:
Փարի սիրով հայր զորդեկօք խնդալից,
Եւ լիաշուրթն լըսի շշուկ համբուրից:
Այսպէս բնութիւն, սէր եւ անդորր լըռանիստ
Տիրապետեն գեղաշընորհ ի տեղիսդ,
Եւ որ կամինն ըզշնորհս իւրեանց առնել յայտ
Երկինք ժպտին առ այդ կղզեակ սիրակաթ:

17126-17129

2013

